

JOHN PLØGER

NORSK FORM
-praktisk iscenesettelse av
diskursiv makt

NOTAT
2003:103

Tittel: **Norsk Form – praktisk iscenesettelse av diskursiv makt**

Forfatter: John Pløger

NIBR-notat: 2003:103

ISSN: 0801-1702
ISBN: 82-7071-408-9

Prosjektnummer: O-2054
Prosjektnavn: Norsk Form

Oppdragsgiver: NIBR

Prosjektleder: John Pløger

Referat: Norsk Form har fått en unik maktposisjon i norsk planlegging, og notatet er et eksplorativt innspill til en analyse av grunnlaget for denne posisjon. Med avsett i en teori om policy-nettverk og diskursiv praksis som maktfaktorer inneholder notatet en kartlegging av Norsk Forms etableringshistorie, aktiviteter og nettverk, institusjonens estetikk-diskurs og initiativ til å utvikle en ny urban boligtypologi. Avslutningsvis foreslås noen relevante forsknings- og evalueringstemaer vedrørende Norsk Form.

Sammendrag: Norsk

Dato: Janur 2003

Antall sider: 43

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gaustadalléen 21, Postboks 44 Blindern
0313 OSLO

Vår hjemmeside: Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
<http://www.nibr.no>

Org. nr. NO 970205284 MVA

© NIBR 2003

Forord

Arbeidet med dette notatet er finansiert av midler fra vårt strategiske instituttprogram *Bærekraftig utvikling – utfordringer til planlegging og styring* som et ledd i NIBRs arbeid med utvikling av planleggingsforskningen.

Oslo, januar 2003

Arvid Strand

Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Sammendrag	3
1 Innledning	5
2 Analytiske perspektiver.....	7
3 Metode	8
4 En kort introduksjon til Norsk Forms etableringshistorie.....	9
4.1 Aktiviteter rundt dannelsen av Norsk Form.....	9
4.2 Politiske mål og ønsker	11
5 Nettverk og diskursiv praksis er maktfaktorer – kort om hvorfor.....	13
5.1 Policy nettverk	14
5.2 Diskursiv makt	15
6 Nettverk – om å skape maktfulle relasjoner horisontalt og vertikalt	18
6.1 Posisjonsskapende funksjoner og nettverk.....	19
7 Diskursiv praksis – eksempler og strategier.....	21
7.1 Dannelsesstrategi – “gode omgivelser” gjennom diskursmobilisering.....	22
7.2 Arkitekturteori – et forsøk på produksjon av et diskursivt hegemoni.....	23
7.3 ”Best practice” som diskursiv strategi og makt.....	24
7.4 <i>Bolig:Urban</i> – på vei mot nye boliglivstypologier	26
8 Norsk Form og estetikken – iscenesettelse av et diskursivt hegemoni	29
8.1 Innledning	29
8.2 Omgivelser som kultur – argumentasjon gjennom dikotomier	29
8.3 Estetisk kvalitet – for viderekomne.....	31
9 Iscenesettelse av et diskursivt hegemoni – har Norsk Form vunnet frem?	35
9.1 Et diskurskritisk blikk på Norsk Form	35
10 Generell oppsummering.....	38
10.1 Politikk, retorikk og Norsk Form	38
10.2 Norsk Form – kritikk, selvkritikk og politikk	39
11 Aktuelle forsknings- og evalueringstemaer.....	40
Litteratur	42

Sammendrag

John Pløger

Norsk Form –praktisk isenesettelse av diskursiv makt

NIBR-notat 2003:103

Norsk Form har fått en unik maktposisjon i norsk planlegging, og notatet er et eksplorativt innspill til en analyse av grunnlaget for denne posisjon. Norsk Form må betraktes som et politisk prosjekt idet institusjonen ble etablert på initiativ fra Kulturdepartementet 1993. Formelt betegnes det som *et nasjonalt senter for design, arkitektur og bygningsmiljø*, og arbeidsoppgaven er å arbeide for *økt engasjement og bevissthet om kvalitet i våre felles omgivelser* bl.a. gjennom å bli en møteplass for dialog mellom fagfolk, myndigheter, næringsliv og offentligheten. Norsk Form er således kulturpolitisk sett tenkt som formgiveren av et nasjonalt dannelsesprosjekt for det estetiske.

Hvordan Norsk Form kan etablere seg i denne posisjon og virke som en dannelsesinstitusjon, er et spørsmål om institusjonens evne til å etablere seg som den sentrale aktør i estetiske spørsmål. I dette notatet forfølger vi den tese at dette dels krever gode *nettverks-relasjoner* til politikere, fagmiljøer og læresteder, deltakelse i utvalg vedrørende veiledninger, utredninger eller forskningsprosjekter, og dels fordrer en evne til å oppbygge et *diskursivt hegemoni* på hva som er “god estetikk”, “pene omgivelser” og “god arkitektur”.

Å etablere et diskursivt hegemoni kan ikke skje ved maktbeføyelser eller ved hjelp av lov (selvom det kan hjelpe). Det krever faglig troverdighet og tillit mellom deltakende parter, men det krever også en strategisk diskursiv praksis hvor man italesetter “hva som er god estetikk” og fører samtaler og dialoger ut fra dette. Et diskursivt hegemoni er etablert når andre henviser til og taler ut fra institusjonens estetikkbegrep og –forståelse.

Med grunnlag i en teori om policy-nettverk og diskursiv praksis som noen av de maktfaktorer institusjonen har utviklet, inneholder notatet en overordnet kartlegging av Norsk Forms etableringshistorie, aktiviteter og nettverk, institusjonens estetikk-diskurs og initiativ til å utvikle en ny urban boligtypologi.

Har Norsk Form så vært i stand til å etablere et diskursivt hegemoni på det estetiske felt?

Bedømmer man innflytelsen ut fra Norsk Forms aktivitetsnivå, den offentlige deltakelse i deres arrangementer, og i lys av at det ellers ikke finnes en offentlig estetikk-debatt annet enn mellom noen få arkitekter, synes Norsk Form å ha etablert seg solid som det primære referansepunkt for enhver diskusjon av estetisk planlegging. Når Norsk Form, ifølge årsmeldingene, i tillegg er aktiv med hensyn til å kurse og rådgi kommuner og andre aktører i feltet, styrker det antagelsen om at institusjonen har en betydelig maktposisjon med mulighet for å iscenesette et diskursivt hegemoni for den estetiske tenkning og planlegging.

Avslutningsvis foreslås noen relevante forsknings- og evalueringstemaer vedrørende Norsk Form.

1 Innledning

Norsk Form kan snart feire 10 års dagen. Et intervju med dets nå avgående direktør Peter Butenschøn (Søkne 2002) viser at det er en selvbevisst institusjon som har overvunnet den skepsis som ble den til del ved etableringen. Norsk Form har alltid hatt mediernes bevåkenhet og alene intervjuer kan gi et godt innblikk i Norsk Forms oppfattelse av deres primære funksjoner, arkitektursyn og estetikkforståelse.

Norsk Form må betraktes som et politisk prosjekt, for institusjonen ble etablert på initiativ fra Kulturdepartementet 1993. Formelt betegnes det som *et nasjonalt senter for design, arkitektur og bygningsmiljø*, og arbeidsoppgaven er å arbeide for *økt engasjement og bevissthet om kvalitet i våre felles omgivelser* bl.a. gjennom å bli en møteplass for dialog mellom fagfolk, myndigheter, næringsliv og offentligheten. Norsk Form er således kulturpolitisk sett tenkt som formgiveren av et nasjonalt dannelsesprosjekt for det estetiske.

Hvordan Norsk Form kan etablere seg i denne posisjon og virke som en dannelsesinstitusjon er, et spørsmål om institusjonens evne til å etablere seg som den sentrale aktør i estetiske spørsmål. I dette prosjektet vil vi forfølge den tese at dette dels krever gode *nettverks-relasjoner* til politikere, fagmiljøer og lærestalter og gjennom deltakelse i utvalg vedrørende veiledninger, utredninger eller forskningsprosjekter, og dels fordrer en evne til å oppbygge et *diskursivt hegemoni* på hva som er “god estetikk”, “pene omgivelser” og “god arkitektur”.

Å etablere et diskursivt hegemoni kan ikke skje ved maktbeføyelser eller ved hjelp av loven (selvom det kan hjelpe). Det krever faglig troverdighet og tillit mellom deltakende parter, men det krever også en strategisk diskursiv praksis hvor man italesetter “hva som er god estetikk” og fører samtaler og dialoger ut fra dette. Et diskursivt hegemoni er etablert når andre henviser til og taler ut fra institusjonens estetikkbegrep og –forståelse. I dette notat belyses strategier for etableringen av et hegemonisk estetikk-begrep og innholdet i dette, men vi kan kun antyde og ikke dokumentere om det er oppnådd et hegemoni.¹

Det betyr at notatet er konsentert om å belyse nettverk og den estetiske diskurs som Norsk Forms virksomhet bygger på. Rapporten forsøker å kartlegge dette gjennom å se på:

1. Den politiske forhistorie opp til Norsk Forms etablering 1993.
2. En kartlegging av Norsk Forms aktiviteter og nettverk, dvs. en registrering av – så langt det er mulig – faglige relasjoner, prosjekter og forskningsprosjekter Norsk Form har deltatt i samt institusjonens formidlings- og debattaktiviteter.
3. En kort analyse av Norsk Forms diskurs om estetikk.

---

¹ Det er en analyse som burde inkludere diskusjonen av den estetiske filosofi som former Norsk Forms estetikk-begrep. Det skjer kort, men er utdypet i f.eks. Pløger (1996, 2002) og Sønstegaard (1998).

4. Og avslutningsvis illustreres, hvordan Norsk Form i dag ikke bare utvikler og konsoliderer den estetiske planlegging, men også strategisk utvikler nye diskurser som kan få planpolitisk effekt. Ett eksempel på dette er arbeidet med å grunnlegge en hegemonisk diskurs for “urbane boliger”.

Det bør allerede her understrekes at notatet er av eksplorerende karakter, dvs. et forsøk på å avdekke relevante forskningstemaer ut fra den viten som er umiddelbart tilgjengelig. Målet er således at notatets teoretiske og analytiske perspektiver kan anvendes i senere prosjekter vedrørende temaet, og derfor skisseres det også i avslutningskapitlet forslag til forskning på området.

2 Analytiske perspektiver

Peter Butenschøn, direktør i Norsk Form fra dets start og frem til januar 2003, svarer på spørsmålet “kan du se noen resultater av Norsk Form så langt” blant annet:

Ja, vi kan se mange resultater. Jeg er spesielt fornøyd med at det offentlige engasjement for estetikk i de offentlige rom, bygninger og miljø er blitt vesentlig hottere og mer synlig nå enn det var for ti år siden (Søkne 2002:4).

Han mener derimot ikke at de har vært “flinke nok til å få til en bedre statlig arkitekturpolitikk” særlig ikke i forhold til at deres rolle skal være “å åpne opp det estetiske univers og inspirere til mangfold” (ibid). Norsk Forms rolle overfor offentligheten har vært å inspirere og overfor myndighetene å forbedre den statlige arkitekturpolitikk.

Men hva er midlene til å nå disse målene? Norsk Form har ikke hatt noen myndighetsmakt og har derfor måttet påvirke og utøve innflytelse gjennom samtalen, dialog, debatter, intervju, artikler og annen formidling som f.eks. bøker og tidsskrifter. Dette arbeide er basert på den viten og ekspertposisjon som institusjonen har, men i praksis er det tale om det som planleggingsteorien omtaler som *diskursiv praksis*. De har brukt ordet, argumentet, analysen og erfaringsviten som arbeidsredskap fremfor jussen. Norsk form skal gjennom denne praksis *bevisstgjøre*.

En diskurs er en *tenke- og skrivemåte* basert på en bestemt viten og utlegging av denne viten som skal danne en ramme, eller kanskje bedre: - et tankesystem eller en (faglig, politisk, ideologisk) kodet betydningsramme, hvorinnenfor et spesifikt tema må diskuteres og vurderes. Den diskursive praksis har til formål å spre og gjøre gjeldende den spesifikke viten på en sådan måte at alle andre utsagn, samtaler og annen viten må holde seg innenfor denne rammen. Da har man oppnådd diskursiv hegemoni og makt.

En annen måte å oppnå politisk og diskursiv innflytelse og makt på er gjennom nettverk. Nettopp fordi Norsk Form primært må anvende den diskursive praksis som strategi, fremfor å ha f.eks. økonomisk, politisk eller myndighetsmakt, har det å skape et kommunikativt forum og nettverk vært et viktig middel. Disse kan være av kort- eller lengrevarende karakter, men formålet er dels å formidle den estetiske diskurs og dels å vedlikeholde den estetikk-forståelse Norsk Form representerer. Dette nettverk blir betraktet som et middel til å *empower* institusjonen i fagfeltet og i politikken, dvs. bemyndige og gi institusjonen kontrollmuligheter mht. utviklingen av estetisk planlegging og et begrep om estetisk kvalitet (kap.4).

Begge disse analytiske perspektiver forekommer særlig relevante, når Norsk Forms oppgave er å virke som en dannelsesinstitusjon. Dannelse foregår gjennom kommunikasjon, dialog og samtale over erfaringer, viten og praksis. Men dannelse medfører også at ikke alle ”svar er riktige”, ikke ”alle” erfaringer like gyldige og ikke all viten like legitim. Dannelsesprosjekter bygger på et diskursivt hegemoni som f.eks. er basert på tradisjoner, en avgrensning av hva som er ”god smak” eller hva som er god estetisk planlegging.

3 Metode

Det ble hevdet at Norsk Form er etablert som en institusjon hvis primære arbeidsredskap er diskursiv praksis og at målet er å etablere et diskursivt hegemoni for det estetiske felt. Har de så lyktes? Hvordan dokumenteres et diskursivt hegemoni?

Arbeidet har vært hemmet av at vi ikke har fått adgang til Norsk Forms arkiver, hvor vi bl.a. kunne ha lest virksomhetsplaner og strateginotater, selv om disse har vært utlevert til en hovedfagsstudent (Sønstegaard 1998). Norsk Form henholdt seg til at de er en stiftelse og således ikke har plikt til å utlevere disse informasjonen. Vi har heller ikke kunnet få adgang til Kulturdepartementets arkiver selv om disse i prinsippet er offentlige, og etableringen av Norsk Form og utviklingen av dens virksomhet må betraktes som et offentlig anliggende.

Mathiesen (1997:25-7) beskriver med henvisning til Norman Fairclough at en diskursanalyse bør stille følgende spørsmål: (1) Hva slags fora foregår diskursen i? (2) Hvilke kriterier regulerer seleksjonen av kommunikasjonsbidragene? (3) Hvordan erverves den tillit og troverdighet som trengs for å vinne gehør og få gjennomslag i debatter? (4) Hvem produserer tekstene, hvem deltar i samtalen? (5) Hva slags mekanismer og prosesser regulerer rekrutteringen til diskursene?

Et ideelt studie ville med disse spørsmål kunne dokumentere hvordan en institusjon og dens diskursive makt virker i praksis, men det faller bl.a. på grunn av nevnte problemer utenfor dette notats rammer. Det forsøkes i stedet å dokumentere noen diskursive *strategier* som er synlige og i spill, dvs. antyde hvordan de faglige diskurser spredes og hvordan oppgaven med bevisstgjøringen av fagfolk, politikere og befolkning iscenesettes (kap.7).

Metoden er som nevnt eksplorativ – undersøkende – på fenomenet Norsk Form og dens maktposisjon med særlig henblikk på å kartlegge diskursive strategier og synlige nettverksbygninger. Den undersøkende metode har vært rettet mot:

- Kartlegging av tilgjengelige politiske, faglige og andre notater om Norsk Form
- Fremstilling av Norsk Forms politiske og faglige arbeidsgrunnlag ut fra disse kildene
- Fremstilling av Norsk Forms relasjoner og nettverk ut fra tilgjengelige kilder
- Eksemplifisering av Norsk Forms diskursive praksis

Vi kan gjennom dette dokumentere at nettverks-oppbygging og diskursiv praksis fremstår som veloverveide maktfaktorer og strategier for institusjonens virksomhet. Vi kan derimot ikke vise om disse strategier også har hatt effekt ift. intensjoner, nemlig å skape et faglig hegemoni for estetisk planlegging. Dette skyldes ikke alene det begrensede kildemateriale, men også at vi ikke har kartlagt strategier for og innhold i f.eks. Norsk Forms kursvirksomhet eller kommuners estetiske handlingsplaner eller veiledere eller intervjuet ansatte ved kommunale planavdelinger.

4 En kort introduksjon til Norsk Forms etableringshistorie

Som nevnt, Norsk Form er et politisk prosjekt og etableringen lå i forlengelse av en vitenspolitisk strategi hvor estetisk kvalitet i de offentlige omgivelsene skulle på dagsordenen. Denne vitenspolitikk er formulert i kulturmeldingen “Kultur i tiden” (KD 1992b). Det interessante er at det kulturpolitiske grunnlag for dette arbeid allerede var etablert innen institusjonen Norsk Form ble politisk vedtatt 1992 og formelt åpnet dørene 1993. Det skjedde i notatet *Omgivelser som kultur. Handlingsprogram for estetisk kvalitet i offentlig miljø* (KD1992).

4.1 Aktiviteter rundt dannelsen av Norsk Form

Det har vært massiv politisk og faglig støtte til etableringen av Norsk form, og institusjonen er etter etableringen blitt omtalt som “vaktbikkje for kvalitet i arkitektur og design”. Norsk Form er blitt omtalt som “et ektefødt barn av daværende kulturminister Åse Kleveland” (Stafne 1998), og i et intervju med den daværende prosjektsjef Johan Tønnesson stilles spørsmålet: “Må Peter Butenschøn ha et eget designcenter for å skrive i avisen?” (NFB 1995:3). Det har således vært noen få sentrale personer som har initiert og utviklet tanken om, organiseringen av og innholdet i det som ble Norsk Form.

Gang på gang fremheves i intervjuer og debattartikler det tette parløp mellom Butenschøn og Kleveland vedrørende etableringen av Norsk Form (f.eks. Engeset 1993, Borud 1992), men det er nok en for enkel synsvinkel. Dels fantes det som nevnt et bredt faglig ønske om å sikre den estetiske planlegging og den estetiske kvalitet i de offentlige rom bedre, og dels dreier det seg om en større (fag)politisk nettverksallianse mellom arkitekter, Butenschøn (og hans daværende institusjon IN⁷BY) og som nevnt sosialdemokratiske krefter som alle ønsket estetikk mer sentralt plassert i norsk planlegging.

Ifølge Peter Butenschøn var det dog daværende kulturminister Åse Kleveland som hadde “ambisjoner om å gjøre en innsats for arkitektur og omgivelser” (Nielsen 1998:7), og disse ambisjoner er beskrevet i stortingsmeldingen “Kultur i tiden”. Denne melding førte til at “informasjonssenteret” kom på statsbudsjettet for 1992, og det ble derfor dels opprettet en “rådgivende stilling for estetikk” (hvor Peter Butenschøn ble ansatt som “rådgiver”), og dels ble det 21.november 1991 nedsatt en arbeidsgruppe som “ble bedt om å gjennomgå senterets aktiviteter, og legge forslag om lokaler, personale, budsjett, organisasjonsform, styre og evt. råd, og trinnsvis utbygging” (KD 1992c:6).

Dette mandat ble dog utvidet av arbeidsgruppen selv, fordi de så “det som en utfordring å finne frem til en hensiktsmessig avgrensning av [senterets] engasjement. Gruppen ser en fare ved at et senter tenkes å favne for mange oppgaver, at det får en uklar karakter og mister handlekraft i forhold til prioriterte temaer. Samtidig har det vært viktig å avgrense

senterets engasjementsområde innenfor felt der utfordringene i dag er særlig store og samtidig påvirkelige” (ibid:7).

Denne faglige mandatutvidelse viser at etableringen av Norsk Form vel så meget representerer en fagpolitisk satsing som en kulturpolitisk, og selv om dette kan virke som et kunstig skille er det viktig å påpeke at institusjonen ikke kun skulle ha informasjonsoppgaver, men være en faglig dannelsesinstitusjon. Da Norsk Form også skal bidra til å konkretisere de politiske ønsker med hensyn til samfunnets krav til kvaliteten i det offentlige rom, blir institusjonen en del av den nasjonale kulturpolitikk vedrørende kvaliteten i omgivelsesproduksjonen. Institusjonens politiske oppgave er å bidra til å kunne “gi klarere rammer for den estetiske bearbeidelsen av omgivelsene” (KD 1992b:137). Norsk Form’s overordnede oppgaver er ifølge vedtektene:

...å arbeide for å skape større forståelse og økt samordnet innsats for estetiske og økologiske verdier for å utvikle kvaliteten i det fysiske miljøet og bedre konkurranseevnen for norske varer (Sønstegaard 1998:14).

Arkitektur, formgivning, bygningsmiljø, estetikk og design er således institusjonens politisk legitime arbeidsområder, og hovedmålsettingen er “å øke folks bevissthet om offentlige omgivelers sosiale, politiske og økonomiske betydning” (ibid).

1992-93 skjedde det flere ting som hver for seg og tilsammen bidro til at estetikk i det offentlige rom ble grunnfestet som et nasjonalt satsningsområde.

- Kulturdepartementets “St.meld. nr.61 (1991-92) Kultur i tiden” satte “omgivelsene som kulturpolitikk” på den politiske dagsorden
- Det ble nedsatt en arbeidsgruppe som skulle se på “*Omgivelser som kultur. Handlingsprogram for estetisk kvalitet i det offentlige miljø*”. Leder av denne gruppe var Peter Butenschøn og handlingsprogrammet beskriver hva som senere ble Norsk Forms faglige grunnlag og viktigste arbeidsområder
- Kulturdepartementet nedsatte et utvalg som skulle se på “*Estetisk kvalitet i offentlige rom*”. Resultatet av dette utvalgets arbeid er så vidt jeg vet ikke offentliggjort
- Butenschøn ble som nevnt utnevnt som “spesialrådgiver” i Kulturdepartementet (“håndplukket”), og han sier at en av oppgavene var å etablere “et informasjonssenter for formgivning og arkitektur” (Borud 1992), altså Norsk Form.

Arbeidet med nevnte “Handlingsprogram for estetisk kvalitet i offentlige rom” var viktig, fordi dette ikke var en allmenn utredning av en problemstilling, men et arbeid som forutsatte etableringen av og organisere arbeidet omkring og grunnlaget for ”god” og ”kvalitativ” estetisk planlegging. Arbeidsgruppens mandat var å:

- Utarbeide et grunnlag for en debatt i våre fysiske omgivelser, med spesiell vekt på estetiske prinsipper for stedsforming som del av en kulturpolitikk for det offentlige miljø
- I samarbeid med berørte departementer og andre organ å foreslå et tverrsektorielt program over utvalgte satsningområder (..)
- Delta i arbeidet med et program for etableringen av et informasjonssenter for formgivning og arkitektur i Oslo (KD 1992:5)

Handlingsprogrammet argumenterer for en “institusjonell styrking” av det offentlige arbeid med estetisk kvalitet i det offentlige rom, og det første forslag til hvordan det kan skje er:

A. Informasjonssenter for formgivning og arkitektur foreslås etablert allerede 1992. Et slikt senter forutsettes å inneholde de funksjoner som i dag ligger til Landsforbundet Norsk Form, med tillegg av temaene by/tettstedsforming, landskap og arkitektur. Et slikt senter bør bli hovedaktør i det utadvente, debattsøkende arbeidet, med utstillinger, publikasjoner, konkurranser, konferanser osv. for publikum så vel som for fagfolk, næringsliv og myndigheter (KD 1992:27)

Dette er det grunnlag etableringen av institusjonen ble fagpolitisk legitim på, og nødvendigheten av politisk handling ble understreket med følgende utsagn:

Det er ingen tid å miste; arbeidet med etablering av ideologi, samarbeidsrelasjoner og institusjoner må føres langt allerede i 1992 (ibid)

I løpet av 1992 skal man “formulere problemstillinger, holdninger og prosjektområder, til en igangsetting av tankearbeid og institusjonsbygging” (ibid:28). Butenschøn fremhevet ved lanseringen av handlingsprogrammet forøvrig at det kommende senter Norsk Form skulle bli “et kraftsenter for statlig satsing” (Gjessing 1992). Ønsket om en statlig politisering av estetikk og estetisk planlegging synes således klar, selv om daværende statssekretær Lene Løken siteres for å si at det “ikke blir snakk om å vedta en ny statlig estetikk som skal sendes ut i landet” (ibid). På den andre siden er det siden produsert bl.a. en “estetisk veileder” (MD 1997) og en veileder for “stedsanalyse” (MD 1993). Disse notatene inneholder en veiledning til og eksempler på god estetisk planlegging og stedsutforming, og disse notatene signaliserer således hva som blir ansett for god planlegging her i landet. Norsk Form var de som, ifølge et intervju med Butenschøn, ”skapte retningslinjer for stedsutforming” (Søkne 2002:4), men det fremgår ikke på hvilket nivå og i hvilken form.²

4.2 Politiske mål og ønsker

Det var således politisk ønsket å få et senter som kunne representere en betydelig faglig makt med følgende overordnede målsetting for sin virksomhet:

- Et kulturpolitisk mål for å øke den estetiske og funksjonelle kvaliteten i de omgivelser og de varer som danner rammene om folks hverdag og virke ... Kvaliteten i helhet og sammenheng i omgivelsene er i mange tilfelle så lav, preget av så mye tilfeldighet og gitt så liten prioritering i beslutninger, at det er nødvendig å satse.

Dette mål skal nås *dels*:

- Ved å øke bevisstheten i befolkningen om betydningen av kvalitet i omgivelser og varer
- [Ved at] kunnskapsnivået heves gjennom informasjon om god formgivning, pedagogisk virksomhet, utgivelse av ulike former for publikasjoner, utstillinger mv
- [Ved at] ny innsikt fra den kultur- og tradisjonsformidlende forskning gjøres tilgjengelig
- [Ved at] målsettinger og løsninger debatteres åpent, beslutningstakere og formgivere konfronteres og det utvikles klarere begrunnelser for tiltak (KD 1992c:8)

² Notatet ”Omgivelser som kultur” inngår i MD (1993) og Norsk Form var i referansegruppen for MD (1997).

Og *dels* ved “å frembringe bedre løsninger fra fagfolk, formgivere og produsenter”. Det skal i den forbindelse utvikles både en “yrkesfaglig stolthet og normer” som skal resultere i at den estetiske kvaliteten i bygg og offentlige rom heves. Det politiske mål er at informasjonsentret over tid kan:

- Påvirke beslutningstakere til “å prioritere gode løsninger”
- Det kan bl.a. skje ved å “vise frem gode eksempler”
- At senteret selv gis rom for eksperimentering og utviklingsarbeid, inklusiv forskning
- Og endelig ved at senteret utvikler fagkunnskap til gagn så å si for alle (ibid:9)

Målgruppen er således “alle” som er interesserte i eller arbeider med estetikk, design og arkitektur og i notatene beskrevet som publikum, fagfolk, næringsliv og myndigheter (ibid:10). Dannelsesprosjektet gjelder dog samfunnet som sådan, og derfor skal det også arbeides aktivt i forhold til skolen og mediene.

Det politiske grunnlag og legitimeringen for etableringen av Norsk Form ble som nevnt lagt i Kulturdepartementets melding “Kultur i tiden”, hvor satsing på arkitektur og design fremheves (KD 1992b:136-44). Her fremhever departementet *samordningen* av arbeidet som en viktig arbeidsoppgave, fordi “statlige midler er dårlig koordinert” og at senteret skal bli et kompetansesenter (KD 1992:140). Senteret skal “utvikle kunnskap og skape debatt omkring våre felles omgivelser” (Bugge 1992).

Kulturdepartementets arbeidsgruppe ønsket som nevnt spesielt at Norsk Form skulle utvikles til å bli en sentral (fag)politisk faktor i det offentlige samarbeid. Det skulle skje ved at oppgaver som ivaretas av de enkelte departementer “kanaliseres inn til senteret” (KD 1992c:15). De arbeidsområder det kunne tenkes “kanalisert inn” i senteret er:

Miljøverndepartementet (særlig planlovforvaltning og kulturminnevern),
Kommunaldepartementet (byggningslovgivning, byggeskikk),
Samferdselsdepartementet (veiens landskap) og Arbeids- og
administrasjonsdepartementet (statens egen byggevirksomhet). I tillegg er
også Næringsdepartementet (industridesign, reiseliv) og Kirke-,
utdannings- og forskningsdepartementet (undervisningsopplegg i skolen,
fagopplæring) aktuelle (ibid).

Som det vil fremgå, så arbeider Norsk Form i dag på forskjellig vis aktivt med disse arbeidsområder og disse departementer. Det synes dog ikke som om at Norsk Form har fått den sentrale koordinerende virksomhet for statlig-departemental virksomhet på estetikk-feltet som det var ønsket.

Det var et politisk ønske at Norsk Form skulle bli et møtested og et nettverk for dialog og diskusjon av estetisk kvalitet i det offentlige rom. Og det er kanskje gjennom etableringen og utviklingen av denne nettverksfunksjon at Norsk Form har fått en helt sentral posisjon i planpolitikken og i fagmiljøet?

5 Nettverk og diskursiv praksis er maktfaktorer – kort om hvorfor

Det er ikke noen ny innsikt at nettverk og relasjoner har betydning for den formelle og informelle utøvelse av personlig og politisk innflytelse og makt. De fleste vil kanskje tenke denne innflytelse og makt i organisatoriske og kollaborative termer eller som et spørsmål om personlige relasjoner. Det å være del av et nettverk øker muligheten for å kunne gjøre en forskjell i feltet, men flere maktanalyser argumenterer med at den viktigste politiske rasjonalitet i utøvende politikk og nettverkkonstellasjoner faktisk er den diskursive praksis (Flyvbjerg 1991, Hillier 2002). Den diskursive praksis går ut på å etablere en hegemonisk diskurs om temaet som kan gi (en diskursiv) makt til å kunne gjøre en bestemt normativitet, faglig viten, definisjoner, begreper og forståelser gjeldende (Kristensen 1985, Foucault 1991).

Norsk Form hevder at deres “oppgave ikke er å dømme mellom stygt og pent, men å bidra til større innsikt i og engasjement i samtidas sosiale, økologiske og estetiske utfordringer”, hvilket ikke antyder de vil oppnå en diskurs-hegemonisk posisjon. Norsk Forms programområder er bl.a.:

- Utvikle og formidle grunnleggende fagkunnskap om omgivelsenes estetiske dimensjon
- Bidra til økt kvalitet i det kommersielle landskap
- Bidra til økt kvalitet på offentlige møtesteder i det kommersielle landskap
- Bidra til en god og gjenkjennelig identitet innenfor design og arkitektur i offentlig regi³

Begrepet “grunnleggende fagkunnskap” forteller at det handler om å kunne være den definatoriske makt mht. hva som skal gjelde som relevant kunnskap mht. estetisk kvalitet i omgivelsene. Bruken av begrepene “kvalitet” og “identitet” viser at Norsk Form også vet de er involvert i en diskursiv kamp om begrepsinnholdet og at de vet det handler om å være i posisjon til å kunne forme den “rette” faglig begrunnede for-tolkning (bindestreken er ikke tilfeldig) av disse forhold. Vi kan som sagt ikke dokumentere om Norsk Form faktisk er i en hegemonisk posisjon, men i kap.8 utdypes diskurs-problematikken og i kap.9 diskuteres om det er tegn på at Norsk Form har vunnet frem.

Men hvorfor er nettverk og diskursiv makt så viktig?

---

³ Norsk Form’s presentasjonsbrosjyre, uten årsangivelse, sannsynligvis 1994-95.

5.1 Policy nettverk

Her gir Karina Sehested (2002) noen gode argumenter. Hun hevder at mht. å utøve nettverkspolitikk, og dermed å etablere en nettverksstrategi, så inkluderer det de følgende momenter (inspirert av Sehested 2002:29):

- Organisering i policy nettverk og regimer
- Evne til å handle på bakgrunn av felles interesser og preferanser

Gjennom nettverk er det mulig å arbeide med f.eks. å sette en bestemt politikk gjennom, og nettverksorganiseringen er således en måte å utøve politikk på for å oppnå et bestemt resultat. Man ønsker med nettverk å få makt til å gjøre noe, dvs. å få makt til å gjøre en forskjell.

Nettverk har også, som vi vet fra neo-institusjonell teori, en annen funksjon, nemlig å forme en felles (politisk) meningsdannelse omkring et spesifikt tema eller problem, og gjennom dette å legitimere beslutninger eller skape oppbakking for et bestemt synspunkt eller en bestemt viten. Meningsskapelse er, med Sehesteds ord, “central i politikdanning og kan også udgøre en politisk strategi” (ibid:31). De i nettverket etablerte felles meningsuniverser strukturerer policy-feltet, legitimerer interesser og valg.

Med henvisning til Rhodes (1995:43-45) påpeker Sehested (2002:57-61) at det i prinsippet finnes to former for policy-nettverk, nemlig et lukket-stabilt og et åpent ustabilt nettverk.

Et lukket og stabilt policy nettverk	Et åpent ustabilt policy nettverk
<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Få deltakere og bevisst utelukkelse av andre.</i> ◆ <i>Det er ofte kontakt og tett forbindelse mellom deltakerne vedrørende alle saker relatert til det politiske spørsmål..</i> ◆ <i>Nettverket bygger på vedholdende verdier, deltakere og politiske resultater som oppnås vedholder.</i> ◆ <i>Høy grad av konsensus vedr. verdier og ideologi.</i> ◆ <i>Det finnes ressurser hos alle.</i> ◆ <i>Det er balanse mellom deltakere så man oppnår en positiv maktsum.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Mange forskjellige deltakere og åpenhet overfor nye deltakere.</i> ◆ <i>Ustabil kontakt og forbindelse mellom partene.</i> ◆ <i>Begrenset konsensus og konstant konflikt.</i> ◆ <i>Interaksjon basert på konsultasjon snarere enn forhandling.</i> ◆ <i>Ulik maktbalanse mellom deltakere bl.a. fordi man har forskjellige ressurser og ulik adgang til informasjon.</i>

Dette begrepsapparat er kanskje mest velegnet til prosessanalyser som den Sehested foretar, men det er også et analytisk perspektiv som bør settes på enhver institusjonell nyskaping og praksis, enten det er i statlig eller kommunal regi. Hvilken form for policy nettverk som etableres vil kunne si noe om innflytelsessfærene og personlige relasjoners betydning, og dermed noe om maktbalansen mellom policy nettverket og det politiske system det er rettet inn mot, og mellom de som er i nettverk og aktører som ikke har etablert policy-nettverk. Sehested viser betydningen av dette, og hun peker også på

nødvendigheten av å diskutere policy-nettverks demokratiske betydning, og her i særlig grad nettverkets mulighet for å ekskludere andre synspunkter enn de som skal vinne frem.

Disse nettverk kan være organisert omkring direkte policy-utforming, som strategiske nettverk omkring en presserende sak eller som et diskursivt nettverk som arbeider ift. offentligheten.

Vi har i dette prosjektet forsøkt å kartlegge Norsk Forms nettverksrelasjoner gjennom årsmeldingene, men disse gir selvfølgelig ikke noen antydning av hvilke strategier som finnes bak disse eller innholdet i nettverkene, eller hvordan de eventuelt overlapper eller supplerer hverandre sett fra Norsk Forms synspunkt. Med adgang til deres virksomhetsplan og strategidokumenter eller gjennom intervju ville vi sannsynligvis ha fått større innsyn i disse overveielser. På den bakgrunn kan vi kun antyde, om det er tale om nettverk som kan beskrives av de to kategorier nevnt her. Men en videre forskning bør bygge på dette perspektiv.

Vi vil med hensyn til fremtidig forskning hevde den tese at Norsk Form på den ene siden må betraktes som del av et "lukket og stabilt policy nettverk" med en bestyrelse og råd og faste departementale relasjoner og en høy grad av konsensus om verdier og ideologi. På den andre siden er institusjonen også del av flere åpne og ustabile policy nettverk f.eks. i relasjon til konkrete prosjekter som Norsk Form inngår i, hvor andre aktører kan påvirke aktuelle planpolitiske spørsmål eller en pågående politikk-utvikling som Norsk Form har interesse i.

Sehesteds begrepsapparat gir mulighet for en prosessanalyse hvor det kan vise seg at de to former for nettverk har forskjellig strategisk betydning for Norsk Form og er relatert til forskjellige fagpolitiske, policy-relaterte, prosjektrelaterte eller profesjonelle praksiser og hensyn.

5.2 Diskursiv makt

Sehesteds analyse av et byutviklingsprosjekt i Helsingør i Danmark, konkret byggingen av et kjøpesenter i bysentrum, viser at en nettverksanalyse har særlig verdi i forhold til forståelsen av planprosesser og "policy-making". Hennes studie viser også at den diskursive praksis har betydning og vektlegges som strategi av aktørene. Og som sagt er det kanskje i den diskursive praksis Norsk Form utøver en avgjørende policy-innflytelse. Norsk Form skal virke som en dannelsesinstitusjon gjennom kursing, bokpubliseringer og debatter om "best practice". Michel Foucault viser hvordan enhver diskursiv virksomhet ikke er en nøytral åpen og demokratisk handling, og han rettet sin analyse mot vitens konstruksjons- og tilblivelsesprosesser, og mer presist, hvordan man kategoriserer og begrepsliggjør verden, estetikk, estetisk planlegging og den "gode" by og byplanlegging i et kontinuerlig spill om å få vitensmakt. I forlengelse av Mathiesens spørsmål vil en diskursanalyse rette seg mot å fremstille, hvordan diskursiv makt utøves gjennom:

- Diskursive praksiser som kan avgrense områders "sannheter" (f.eks. gjennom statistikk)
- En hegemonisk diskurs kan "bestemme eller avgrense hva det kan tales om", hva som er legitim tale innenfor den pågjeldende diskurs. Å utvikle (nye) diskurser er et uttrykk for en ambisjon om å ville kontrollere hva det kan tales om, hvordan og med hvilket resultat
- En diskurs er således en språklig italesettelse av en bestemt problematikk og en bestemt iscenesettelse av hva som er relevante synspunkter, interesser,

forståelseshorisonter, verdier og normer ift. Dette

Mange vil så sikkert spørre om diskursiv ”makt” og ”hegemoni” kan dokumenteres? Det vil alltid være tale om relativ makt og relativ hegemoni, fordi ingen diskurs-fortaler har myndighet eller autoritet til å utøve absolutt makt eller hegemoni i det diskursive felt. Diskursanalysen dreier seg om å kartlegge hvordan en bestemt viten og dens ”sannheter” diffuserer innenfor f.eks. det politiske felt og hvordan det i prosessen utelukkes annen viten pga. dette hegemoni.

En diskurs representerer således en spesifikk forforståelse og forståelse av problematikken og hva som er relevant viten. For eksempel er helhetsplanlegging, styring og kontroll sentrale verdier for vurdering av ethvert planforslag og tiltak her i landet, fordi det formodes å gi den mest effektive og rasjonelle planlegging. Man kan (for nærværende) ikke tilføre dette hegemoni andre synspunkter som at ”kontingent” planlegging er mer demokratisk.⁴

I en planleggingsdiskurs som f.eks. den om rasjonell planlegging finnes det også et grunnleggende menneskesyn om ”rational” eller ”economic man”, hvor rasjonell handling fremstår som et menneskelig apriori (et ontologisk argument). Også Norsk Form vil bygge sitt arbeide på dypereliggende ontologier (”sådan er verden”) og epistemologier (”dérfor er verden sådan”). Vi har ikke materiale til å utdype dette spørsmål i dette notat, men at sporet er viktig vises i og med at hevdes at ”det estetiske område ... ikke bare dreier seg om mening og prinsipper, men om helheten, om *hvordan vi er*” (KD 1992:8, Pløger kursiv). Her opphøyes estetikk til en ontologisk dimensjon i det menneskelige.

Diskursperspektivet fremhever at vår forståelse, vitensuniverser og overbevisninger er produkter av at hvert enkelt menneske u-unngåelig alltid deltar i ”diskursenes kamp” om å definere ”sannheten” og ”virkeligheten”. Ett av Foucaults viktige poenger er at en (politisk eller faglig) legitimert diskurs så å si disponerer både det der kan tales om og det som må være usagt. En hegemonisk diskurs utelukker noen synspunkter, teorier eller forståelser for å fremme egne. Det finnes i de hegemoniske diskurser et *epistém*, en vitensokkel, som ”sætter rammer omkring erkendelser” og som beskriver ”hvordan og på hvilke betingelser de utformes, fungerer og transformeres” (Kristensen 1985:61).

Diskurser formes overalt hvor mennesker samtaler om konkrete fenomener og herskende diskurser blir selvfølgelig ofte problematisert. En av de viktigste måtene å skape en diskursiv maktposisjon er vitenskapelige tekster og annen form for fag- eller politikkrelaterede tekster.

Å utforme et notat om nødvendigheten av estetisk planlegging og en veiledning for estetisk planlegging er eksempler på at det finnes en intensjon om å ville utøve en diskursiv makt, hvor uendelig pragmatisk og opplysende handlingen enn ser ut. Metoden er å italesette et bestemt problem og å iscenesette en spesifikk ramme innenfor hvilke det (helst) skal diskuteres og tolkes. En diskursiv praksis ”systematisk danner de genstande, som de taler om” (ibid:59). Der er derfor tale om utøvelsen av *vitenspolitikk* på den måte at diskursen vil kontrollere, utvelge og organisere den viten som kan fremlegges som relevant og som distribueres til relevante parter. Diskursen *disponerer* et vitens-område og iscenesetter et bestemt perspektiv og vitensgrunnlag for diskusjonen, vurderingen eller kritikken. De estetikk-faglige notater er eksempler på dette på samme måten som den estetiske veileder er et forsøk på å utøve diskursiv makt (MD 1997).

⁴ ”Kontingent” planlegging handler bl.a. om at offentlige myndigheter må respektere ”annen viten”, redusere styrings- og kontrollambisjoner og åpne prosessene for tilfeldighetene uten at disse skal løses juridisk eller politisk, og det dreier seg også om å kunne arbeide produktivt med konflikten (for utdypning se Pløger 2002b).

Kap. 6 viser hvordan det rundt Norsk Forms etableringer ble utøvd en aktiv diskursiv praksis som skulle fungere vitenspolitisk. Notatet foretar en kort analyse av denne estetiske diskurs, og illustrerer i samme kapittel hvordan institusjonen er i gang med å etablere en ny diskurs omkring “det urbane boligliv”. Men først nettverket.

6 Nettverk – om å skape maktfulle relasjoner horisontalt og vertikalt

Nettverk er en måte å *empower* – bemyndige, gi makt til – ens organisjon, strategier eller politikk på, dvs. nettverk kan være et middel til å sette en i stand til å igangsette, forme, delta i eller styre prosesser på en måte som kan styrke ens posisjon i spesifikke fora, prosesser, politiske felter eller allianser. Ifølge teorien finnes det flere måter å fremme posisjonene på (inspirert av Andersen & Nordgaard 2002:9ff).

- *Identitets-empowerment* som handler om å skape en kollektiv problemerkjenning
- *Diskursiv eller symbolsk empowerment* hvor det dreier seg om evnen til å utfordre og endre omverdenens forestilling om et fenomen eller en sak
- *Politisk empowerment* hvor det handler om oppbyggingen av en konkret handlingskapasitet overfor det politiske felt ved egen organisering og kompetanseoppbygging
- *Institusjonell empowerment* som er å kunne sikre den institusjonelle forankring over andre nivåer i samfunnet

Disse fire måter å skape empowerment og utøve makt på kan også – i det minste med Norsk Form som eksempel – ses som en prosessuell empowerment strategi:

1. Først gjelder det om – som ikke eksisterende institusjon – at noen tar initiativ til å skape en “kollektiv problemerkjenning” om nødvendigheten av å etablere den institusjon som senere ble til Norsk Form. I denne fase dreier det seg om å gjøre problemstillingen politisk og faglig relevant for de maktfulle politikere, sektorer og andre aktører i planleggingen. Det skal oppbygges relasjoner og nettverk som er basert på en felles forståelse av problematikken og argumentene for etableringen av en institusjon som Norsk Form.
2. Det neste skritt er diskursivt og symbolsk å iscenesette “behovet” for Norsk Form ved å utfordre hegemoniske politiske og planfaglige diskurser; f.eks. overfor politikere å hevde at den estetiske kvalitet i det offentlige rom er for dårlig og overfor arkitekter hevde det er behov for en statlig etablert “veiledende”, “rådgivende” og “kontrollerende” institusjon.
3. Når dette er skjedd, får nettverket for etableringen av Norsk Form muligheten for å styrke et bredere politisk empowerment, idet det da er oppbygd et politisk-faglig nettverk som har styrken til å gjøre problemstillingene politisk relevante og å fremme konkrete handlinger (diverse “arbeidsgrupper”), hvor nettverket samtidig representerer en sterk organisering og kompetanse som kan brukes umiddelbart og handlekraftig.
4. Og i siste instans medfører dette at nettverket kan sikre seg en institusjonell forankring i form av etableringen av Norsk Form, og det faglige nettverk som har

Norsk Form som referansepunkt eller node kan over tid opparbeide seg innflytelse overfor stats-, kommunal og fylkespolitiske sektorer, utøvende planleggere og arkitekter samt offentligheten.

Nettverk er således et middel blant flere til å tilta seg makt og innflytelse. Plan- og bygningslovens fordeling av roller i plansystemet er et annet eksempel. Det finnes også i det materiale vi har hatt til rådighet et eksempel på hvordan en posisjon sikres gjennom å utmanøvrere eventuelle kritiske røster i feltet. I arbeidet for å skape en kollektiv problemerkjenning og oppbakning for nødvendigheten av opprettelsen av Norsk Form har den daværende leder av arbeidsgruppen av 29.11.91 (som utarbeidet notatet om ”Omgivelser som kultur”) Peter Butenschøn skrevet personlige notater for å overbevise skeptikere til planene (f.eks. Norsk Designråd).

Empowerment – å skape en myndig og maktfull posisjon – er selvfølgelig et arbeid som pågår hele tiden blant de forskjellige aktører, og de fleste institusjoner og organisasjoner vil således formodentlig hele tiden arbeide med de fire empowerment nivåer. Det forskningsmessig interessante er at ingen til nå har forsøkt å anlegge disse analytiske perspektiver på de maktfulle institusjoner innenfor planleggingen som f.eks. Norsk Form, Allgrøn, Plan- og bygningsetaten eller Institutt for urbanisme ved Arkitektthøgskolen i Oslo.

6.1 Posisjonsskapende funksjoner og nettverk

Som sagt, er Norsk Form kulturpolitisk tiltenkt å ha en sentral posisjon i bevisstgjøringen av hva som er estetisk kvalitet i våre omgivelser uansett om vi taler om skolen, bensinstasjonen, gaten, det offentlige rom eller lekeplassen.

Målgruppene for deres arbeid er beskrevet som følger:

- *Publikum som dels tilbys ny kunnskap, dels et forum for debatt omkring egne og felles omgivelser. Informasjonen vil oftest ikke være preget av “fasitsvar”, og et forum må derfor fremfor all gi en inspirerende ramme om et engasjement for formgivning*
- *Fagfolk som også trenger et forum for debatt og informasjon, og ikke minst et treffsted på tvers av snevre faggrenser. Formgivere og produsenter har behov for veiledning og konstant oppdatering, og for kontakt med og kunnskap om miljøer og løsninger i andre land*
- *Næringsliv som trenger påvirkning og bistand slik at det vil satse sterkere på formgivning og tilby bedre rammer for formgiverens innsats og innflytelse. Ikke minst må det overfor næringslivet begrunnes at god formgivning er viktig, gjennom demonstrasjon på et pragmatisk og økonomisk nivå*
- *Myndigheter som må påvirkes til å gi bedre og klarere rammer for formgivning, og ikke minst selv gå foran med et godt eksempel ved interesse for utforming av fellesskapets steder og varer (KD 1992b:10)*

Strategien er tilsynelatende todelt, nemlig at publikum og fagfolk skal gis informasjon og viten, mens næringsliv og myndigheter først og fremst skal påvirkes til å sikre bedre formgivning f.eks. gjennom planloven.

Årsmeldingene gir et visst innblikk i, hvordan denne posisjon opparbeides, utvikles og styrkes. Norsk Form legger selv stor vekt på informasjons- og formidlingsdelen samt arbeidet med prosjektutvikling, men man satser også sterkt på å delta i maktfulle

relasjoner på politisk nivå og forskningsmessig. Norsk Form forsøker å skape seg en posisjon gjennom satsing på fire strategiske nettverksrelasjoner:

- Den faglige til arkitektur og designmiljøet
- Politiske relasjoner
- Rådgivning og representasjon
- Forskning

Den følgende figur viser de formelle samarbeidsrelasjoner og innflytelseskanaler som institusjonen iføle årsmeldingene har oppbygd i perioden 1993-2000.

Arkitektur og design	Politiske relasjoner	Rådgivning og representasjon	Forskning
<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Norsk Designråd</i> ◆ <i>Norsk Arkitekturmuseum</i> ◆ <i>Statens byggeskikkutvalg</i> 	<p>Vedvarende:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Norsk kulturråd</i> ◆ <i>Kulturdepartementet</i> ◆ <i>Kommunenes sentralforbund</i> ◆ <i>Miljøverndepartementet</i> ◆ <i>Kirke, forskning og undervisningsdepartementet</i> ◆ <i>Kommunal og arbeidsdepartementet</i> <p>Prosjektrelaterte:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Kommunal- og arbeidsdepartementet</i> ◆ <i>Vegdirektoratet</i> ◆ <i>Norsk kommunalteknisk forening</i> ◆ <i>Statsbygg</i> ◆ <i>Utenriksdepartementet</i> ◆ <i>Riksutstillinger</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Norges møbelfaglig senter</i> ◆ <i>Statsbygg</i> ◆ <i>Vegdirektoratet</i> ◆ <i>Norsk Petroleum</i> ◆ <i>Kurs for forskjellige kommuner</i> ◆ <i>Sekretariatsfunksjon for "World Crafts Council" i Norge</i> ◆ <i>Servicenæringens hovedorganisasjon</i> ◆ <i>Sekretariatsfunksjon for Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementets "Skolebyggpris" (fra 1998).</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Koordinering av forskningsprosjekt et "De bygde omgivelers arkitektoniske kvaliteter – produksjonsbetingelser, brukeropplevelser og sosiale virkninger"</i>

Norsk Form har således etablert et omfattende nettverk i tråd med dets "senterfunksjon", og spørsmålet er så om det er blitt stedet for koordinering, utvikling og informasjon omkring estetikk og design? Årsmeldingen 2000 nevner at de viktigste samarbeidspartnere er Norsk Kulturråd, Norsk Arkitekturmuseum og Kommunenes Sentralforbund. Det ser derfor ut til at de primære nettverksrelasjoner Norsk form oppbygger er basert på en felles interesse i forholdet mellom planlegging, estetikk og/eller design og i en interesse i å kople felles vitensressurser. Det er tale om nettverk basert på utveksling av erfaringer, informasjon, viten og uformelle informasjon. Norsk Form har tilsynelatende ennå ikke oppbygd en sentral posisjon ift. forskningen og forskningsrådene. Det er også vanskelig i dette forstudie å si noe om f.eks. den reelle politiske innflytelse disse nettverk har gitt institusjonen, når vi ikke har hatt adgang til de enkelte departementers arkiver (møtereferater, notater, avtaler etc). Det vedvarende nettverk viser at institusjonen har viktige politiske relasjoner til de departementer som er den politisk utøvende makt vedrørende estetisk planlegging og byforming og til de kommunale myndigheters sentralorganisasjon.

7 Diskursiv praksis – eksempler og strategier

Det forelå, som nevnt, allerede et detaljert politisk og faglig grunnlag for institusjonens virke og tenkemåte. Norsk Form skulle søke diskursiv makt. Politisk er etableringen av Norsk Form et uttrykk for et ønske om å styrke arbeidet vedrørende “hvordan det skal se ut i Norge”, dvs. i de offentlige rom og ikke de private (Andenæs 1993). I et intervju i Aftenposten fremgår det at Norsk Forms virksomhet omfatter (1) veiledning for fagfolk, (2) informasjon, (3) opinionsdannende arbeid og (4) å legge press på myndigheter og næringsliv (ibid). Dette er arbeidsoppgaver som er basert på en diskursiv praksis, hvis effekt bl.a. er resultatet av den faglige (og politiske) makt og tyngde institusjonen kan opptre med. Målene er som nevnt å øke bevisstheten i befolkningen og å frembringe bedre løsninger fra fagfolk og private interesser, og det skal skje gjennom å tilby informasjon, et debattforum, konferanser, utredninger, utstillinger, rådgivning og være en kunnskapsbase (ibid:3-4). Påvirkningsstrategien er således opplysning. Det skal skje gjennom å arbeide på følgende kjernetemaer:

- A. *Kulturlandskap, byform, offentlig sted. Hvorledes foretas inngrep i landskapet, hvorledes avtegnes byer og tettsteders form? Hvordan utvikles sonene mellom by og land, reisens og veiens landskap? Utforming av tettsteder og byområder, av gater, plasser og parker, av fellesskapets arenaer.*
- B. *Byggeskikk, arkitektur. Utforming av hus i forhold til sted og historie, kulturminnevernet utfordring, offentlighetens og privatsfærens arkitektur. Byggeskikk og “hverdagsarkitektur”. Farger i omgivelsene, lys, tekstur, materialbruk.*
- C. *Formgivningens økologi. Inngrepets og varens tilpasning til naturen. Fremstillingsmåter, materialbruk og destruksjon i et økologisk perspektiv.*
- D. *Varens design. Fremstilling for industriell produksjon. Design som et konkurransefortrinn.*
- E. *Tingene omkring oss. Hverdagens estetikk i produkter og inngrep, i privatsfæren og i offentligheten. Grafiske produkter, emballasje og håndverksprodukter (KD 1992b:11).*

Man bør legge merke til at dette er profesjonsdiskurser og at nettopp smak, verdisetting og normer ikke er et poengtert innsatsområde. Dette kan være et problem i forhold til å ville prioritere publikums engasjement og involvering.

En viktig dimensjon i arbeidet er å “skjerpe folks sanser” for hva som er god og dårlig utforming av det offentlige rom. Det er dette institusjonens utstillinger – hva enten det omhandler arkitekturhistorien eller lyssetting i det offentlige rom – skal anvendes til. Her skal folks evne til “å se” utvikles for å kunne bedømme det som er god og det som er dårlig arkitektur eller estetikk. Her er det – som arkitekturteorien forskriver – hensikten å la “bilder lys, lyd og gjenstander fra dagliglivet tale til erindringen, skape gjenkjennelse

og få en til å *tenke*” (Bugge 1993). Ikke umotivert er overskriften på denne Aftenposten artikkel *Senter for den gode smak*.

7.1 Dannelsesstrategi – “gode omgivelser” gjennom diskursmobilisering

Norsk Form skulle, som nevnt, fra starten generere et nasjonalt dannelsesprosjekt vedrørende god estetikk i det offentlige rom, og et eksempel på dette arbeid er Norsk Forms bestrebelse på å få estetikk som fag i grunnskolen. Dette har resultert i at de har initiert utgivelse av skolebøker om temaet. Institusjonen hevder gang på gang at de ikke skal og ikke kan “diktere folks smak”, men de kan via deres initiativer skape en “større bevissthet” om hva som er god eller dårlig estetikk i det offentlige rom (KD 1992). Institusjonen er således ikke verdi-fri, men normativ, og bygger i høy grad på en spatialisme, dvs. en tro på at man kan forme det sociale felts kvalitet gjennom å designe rommet. Et eksempel:

Isolasjon og ensomhet er blitt sterke innslag i vår tilværelse. Om vi skal trekke folk ut av ensomheten og inn i fellesskapet må det legges mer vekt på innbydende offentlige omgivelser (ibid).

Vi vet fra byforskningen at isolasjon og ensomhet ikke er noe stort problem i byene (se f.eks. Barstad 1992), men Norsk Form representerer en tenkning hvor man indirekte påstår det er de dårlige fysiske omgivelser der er årsak til at folk ikke har lyst til å treffes i det offentlige rom. Og det er nok en “sannhet” med modifikasjoner.

Norsk Form ønsket fra starten å kunne koordinere forskning, men har også vært en viktig premissleverandør i utviklingen av redskaper for *stedsanalyse* og studier av *hverdagens design, av boligområder og bedrifter*. Man ønsker spesielt å bidra til å skape et teoretisk fundament for “den nye offensiven for estetikk i offentlig rom” (Norsk Form 1994:2). Viktige premissleverandører for hva estetikk er, er notatet “omgivelser som kultur” (KD 1992), et notat som av Peter Butenschøn er omtalt som “en ideologisk utredning” (Nielsen 1998), samt veiledning for “stedsanalyser” (MD 1993).

Som nevnt er den aller viktigste målgruppe allmennheten og det viktigste satsingsområde er det offentlige rom (Nielsen 1998:8). Det er ikke det enkelte arkitekturverk det skal jobbes med og heller ikke arkitekturprofesjonen som sådan, men:

...hvordan en mer ordinær arkitektur virker som en del av en offentlig dagsorden ... det er ikke en privatsak hvordan hus bygges, fordi de er en del av det offentlige rom og det angår alle. Vi må stille klare betingelser til utformingen av det offentlige rom fordi disse rommene preger kulturen og samværet mellom folk, gir rammer for “den offentlige samtalen” (Butenschøn, Nielsen 1998:8).

Målet er således å skape en ramme for utformingen av det offentlige rom estetisk sett, og å kunne si noe om “virkningen” av romutformingen fordi den preger samværet mellom folk og den offentlige samtalen. Det vil si Norsk Form vil utvikle en diskurs – en faglig, betydningsgivende og autoritativ diskurs – som skal kunne forme ethvert plantiltak i det offentlige rom. Midlene til å skape denne posisjon er:

- Utstillinger
- Norsk Forms Bulletin som i reglen er basert på tema-numre

- Konferanser, møter
- Utredninger og konkurranser
- Bok-publisering om bl.a. estetiske og arkitektoniske tema
- Å synes i pressen
- Service og rådgivning overfor næringslivet, offentlige kontorer og kommunene
- Kursing av politikere

Norsk Form gir gjerne inntrykk av at institusjonen ikke skal være “ekspertene” per se, ikke være “smaksdommere” og ikke være “estetikkpoliti”, men deres funksjon og uttalelser om institusjonens funksjon tilsier noe annet. La oss gi et eksempel.

7.2 Arkitekturteori – et forsøk på produksjon av et diskursivt hegemoni

Butenschøn sier (Nielsen 1998:8) at “arkitektur er for viktig til å overlate til arkitektene alene”, men sier samtidig at “kvalitet bedømmes på skjønn som bygger på kunnskap. Skjønn er kulturarbeid”. Her sies (1) at kvalitet er noe som skal læres, det kan man kun uttale seg om såfremt man har kunnskap om det. (2) Derfor er det viktig å (ut)danne en kvalifisert estetisk offentlighet, sådan at man kan motvirke at folk “lar seg forlede av kjappe nostalgiske løsninger” som det f.eks. skjedde i Tullinløkka-debatten. (3) Når Butenschøn hevder at “om kvalitet finnes ingen fasit” så er det ifølge de første to punkter en sannhet med modifikasjoner, fordi han nettopp selv har tatt avstand fra den “nostalgiske” arkitektur, og mener at det å se estetisk kvalitet krever (ut)danning. Som Butenschøn sier: “Godt nok’ er ikke lenger godt nok” (ibid).

Butenschøn anvender hele tiden en rekke metaforer som viser at institusjonen skal utøve diskursiv makt. Fra den nevnte artikkel kan, utover sitatene ovenfor, f.eks. nevnes ordene “nostalgisk”, “manipulasjon”, folk lar seg “forlede”, “ordinær arkitektur” og “bygge pent” som er ord og begreper som ikke er nøytrale, og som tydelig signaliserer at Norsk Form meget vel vet hva som er “pent-stygt”, “moderne og tidssvarende” arkitektur, “gode” rom og “godt nok”. Institusjonens virke er å forme hva som kan gjelde som god arkitektur og kvalitet i omgivelsene ut fra det synspunkt at “arkitektur og omgivelser er bærere av politisk og kulturell informasjon” (Nielsen 1998:9). Det ideologiske notat “Omgivelser som kultur” er et studie i den “korrekte” forståelse av arkitektens og rommets betydning i hverdagslivet og i samfunnets symbolsk-ideologiske oppbygging og identitetsskaping. Det kan godt være at Norsk Form vil avlive påstanden om at “smak og kvalitet ikke kan diskuteres” (Engeset 1993:10), men de har klare grenser for innenfor hvilke rammer den *kan* diskuteres. Og derfor kan arbeidsoppgaven fomuleres som “å gi klarere rammer for den estetiske bearbeidelsen av omgivelsene” (KD 1992b:137), eller bedre “man trenger en bevisstgjøring om sine valgmuligheter. Valgene skal tas under hensyntagen til eksisterende omgivelser og med respekt for historien” (Sønstegaard 1998:18).

Det heter allerede i kulturmeldingen 1992 at den norske bygningsmassen er problematisk, fordi:

Hvert enkelt hus forholder seg ofte bare til egen tomt; det ser bort fra den helhet det inngår i med annen bebyggelse, og særpreget som ligger i stedets landskap og er utviklet gjennom en stedlig byggeskikk (KD 1992:136).

Det er neppe de monotone, arealkrevende, parselltypehusene som vi kjenner fra Danmark Norsk Form tenker på? Den hegemoniske diskurs er arkitektonisk orden og helhet, visuell orden, tradisjonen i den stedlige byggeskikk og landskapets egenverdi skal fremheves. Norsk form er en spydspiss i den politiske oppgave å “gi retning” (ibid:137). Denne politiske ambisjon ble konkretisert med “stedsanalysen” og den “estetiske veileder”, og som nevnt tar Norsk Form æren for kvalifiseringen av stedsformingen. Det er også en særlig viktig oppgave å sikre at statens arkitektur og byggevirksomhet er formet med en klar bevissthet om signaleffekten av å i praksis utvise tradisjonsbevissthet gjennom å bevare den gode nasjonale byggeskikk, å sikre kvalitet i det offentlige rom og bygningers forhold til omgivelser, fordi:

Det er tradisjon for at nasjonale byggeoppgaver har virket oppdragende og normdannende for annen byggevirksomhet (ibid:139).

“Handlingsprogrammet for estetisk kvalitet i offentlig miljø”, som er Norsk Forms politiske arbeidsgrunnlag, gir ifølge meldingen de “prinsipielle og teoretiske rammer for en hensiktsmessig offentlig debatt om slike spørsmål, og det gis forslag til hvilke temaer man særlig bør satse på, på kort og lang sikt” (ibid:140). Disse er (Norsk Form 1992b:17-18):

- *Kvalitet* hvor det bør stilles spørsmål som: “Kan det skapes og bearbeides en klarere bevissthet om kvalitet? Bør selve kvalitetsbegrepet bearbeides”?
- *Historiske spor* med henblikk på å se på om hvorledes de kan sikres i dagens omgivelser? “Kan det oppnås en klarere forståelse for stedenes historiske forutsetninger, for den skikk og bruk som har formet omgivelsene gjennom generasjoner”?
- Samfunnets *individualisering* med spørsmålet om den fører til “andre typer omgivelser, der vekten i større grad legges på de private, lukkede, isolerte løsninger”?
- *Mobilitet* og om den har betydning for de norske stedene, herunder de fysiske strukturer og estetikken?
- *Møtestedene* og hvilken rolle de kan gis i dagens samfunn, herunder om det formes nye typer fellesrom “som springer ut av vår tids behov og formspråk”?
- Bedre *strukturering* av det typiske miljø “slik at sammenhenger, forbindelseslinjer og områdeavgrensning trer klarere frem i bebyggelsen”?
- *Mellomlandet* som utfordring. “Kan dette stedsløse landskap struktureres”?

Dette anses 1992 for å være de viktigste utfordringene som utformingen av de offentlige omgivelser står overfor. Formtenkningen dominerer.

7.3 ”Best practice” som diskursiv strategi og makt

Det fremgår således at Norsk Form skal mer enn å vekke til debatt og stimulere til utviklingen av offentlighetens høyere bevissthet om estetisk kvalitet. Norsk Form skal utvikle de relevante spørsmål om temaene og den diskursive ramme de skal diskuteres innenfor. Et viktig middel i dette arbeid er deres formidlingsblad “Bulletin” som bl.a. anvendes til å formidle “gode erfaringer” via eksempler på “best practices” rundt i landet og internasjonalt. Programmet *Norge langs vegen* 1996-98 er et eksempel på et prosjekt der hovedmålsettingen var “gjennom utviklingsprosjekter og dokumentasjon å bidra til visuell opprustning av sentrale reisemål langs norske veier”:

Programmet skal:

- dokumentere og formidle gode eksempler på estetisk og funksjonell kvalitetsheving av det visuelle miljø gjennom pilotprosjekter og andre gode eksempler
- utvikle et verktøy for å øke bevissthet og kompetanse gjennom en håndbok for visuell kvalitetsheving og gjennom konferanser og seminarer
- invitere og videreutvikle tverrfaglig og tverretattlig samarbeid, regionalt og nasjonalt
- dokumentere at gode resultater kan skapes med begrensede midler og faktisk være lønnsomt (Norsk Form's årsmelding 1997:12)

Dette sitat illustrere Norsk Forms strategiske diskursive praksis, hvor målet er at en innsikt i "best practice" i forskjellige deler av landet bl.a. kan brukes til å utforme veiledere eller "håndbøker" til kommuner og fylker. Ved å styre selve utvelgelsen og begrunnelsen for de valgte prosjektene og dokumentasjonen gis institusjonen en unik diskursiv posisjon for å sette ramme for god estetisk planlegging og praksis, fordi det er, de som både italesetter og iscenesetter den "beste praksis".

Årsmeldingene viser at mange utstillinger og debattmøter omhandler "god praksis" (se nedstående figur), men Norsk Form er også fokusert på å få aktuelle tema debattert. Eksempler på dette er "New Urbanism" i forbindelse med Tullinløkka-debatten og konferansen "Sorte hulle og hvite flekker" som skulle være:

- En konferanse på jakt etter kunnskap om forholdet mellom mennesket og de bygde omgivelsene (Invitasjonsbrosjyre til konferansen 1996).

Konferansen hadde tema om "Betyr Rommet noe? Atmosfære, gestus, nettverk", "Miljøpsykologi", "Innvandrerens bruk av Bergen by" og "Norske prosjekter og erfaringer" (se Norsk Form 1996), og er et eksempel på at også samfunnsvitenskapen inviteres inn i arkitekturfagets domener. Tematisk har Norsk Form vært innom utallige emner, men det har også hele tiden vært noen hovedprosjekter som har forløpt over flere år. Antall aktiviteter forteller ikke meget i seg selv, men nedstående figur angir et utvalg av temaer som Norsk Form har hatt debatter, seminarer eller prosjekter omkring i perioden 1993-2000 (kilde er "årsmeldingene").

Bøker, notater	Konferanser, kursopplegg	Prosjekter
◆ <i>Design i Norge</i>	◆ <i>Møtestedet – offentlige rom i byer og tettsteder</i>	◆ <i>På ville veier (TV-program)</i>
◆ <i>Elg i storm</i>	◆ <i>Kursopplegg for kommuner i estetikk</i>	◆ <i>Det norske hjemmet – 1945-95</i>
◆ <i>Med smak skal land bygges</i>	◆ <i>Den synlige kommune</i>	◆ <i>Designhistorisk samling</i>
◆ <i>Lokalisering og utforming av bensinstasjoner</i>	◆ <i>Form96</i>	◆ <i>Bensinstasjoners estetikk</i>
◆ <i>Vertøykasse for planlegging av gode byrom</i>	◆ <i>Sorte hull, hvite flekker</i>	◆ <i>Handlegatens ansikt</i>
◆ <i>Hellige hjul</i>	◆ <i>Maktens korridorer</i>	◆ <i>Norge langs veiene</i>
◆ <i>Kildesortering og estetikk</i>	◆ <i>Byrom og bymøbler</i>	◆ <i>Ny skole, nye behov</i>
◆ <i>Handelens ansikt – retningslinjer for utendørs reklame</i>	◆ <i>Hvordan kan sikkerhetsforskriftene brukes til beste for barn?</i>	◆ <i>Arkitektur og omgivelser i skolen</i>
◆ <i>Design er ikke noe i seg selv</i>	◆ <i>Mikroby-konferanse</i>	◆ <i>Telenor's "visuelle profil"</i>
◆ <i>Maktens korridorer – arkitektur som politikk</i>	◆ <i>Nasjonale konferanse om skoleanlegg</i>	◆ <i>Forskningsprogram "kunst, estetikk, offentlige rom"</i>
		◆ <i>Evaluering av OL's designprogram</i>
		◆ <i>Estetikk i lokalsamfunn</i>
		◆ <i>Undervisningsopplegg i estetikk</i>
		◆ <i>Norge langs kysten</i>

I tillegg kommer at det har vært avholdt mellom 10-20 debattmøter om vidt forskjellige temaer per år og eventuelt en rekke møter omkring spesifikke temaer. Det fremgår at Norsk Form tar kontroversielle temaer opp (f.eks. "Maktens korridorer" og "Det norske hjemmet") og at man debatterer grunnlaget for et videre arbeid mht. f.eks. "skoleanlegg" og estetisk planlegging.

Norsk Form følger selvfølgelig også nøye med i hva som skjer med hensyn til estetisk planlegging i kommunene. I *Bulletin* nr.36-2/2002 annonseres f.eks. at de med bakgrunn i Bærum kommunes arbeid med å formulere retningslinjer for kommunenes estetiske planlegging, vil samle inn "gode eksempler på slike rettleiarar". Men Norsk Form vil også mer, nemlig "ha kontakt med kommunar som utarbeider desse, og vi planlegg kurs og andre hjelpetiltak for å stø opp om dette viktige arbeidet" (ibid:13).

Og i Norsk forms "årsmelding" for 2001 heter det:

Norsk Form har arbeidet for å styrke kommunenes kompetansenivå ved å tilby kursvirksomhet, veiledningsmateriale, utveksle kommunenes erfaringer og kunnskap, samt å føre en dialog med ansvarlige etater i kommunene og fylkeskommunene. Det er lagt vekt på å kunne tilby kommuner og organisasjoner foredrag og bidrag i planlegging og gjennomføring av seminarer og møter (NFÅ 2001:12).

Institusjonen har således en unik "ekspert"- og erfaringsoppsamlingsposisjon i forhold til det politiske og planfaglige felt, en posisjon som styrkes mer om institusjonen har oppbakning fra eller kan påvirke arkitektprofesjonen i seg selv. Norsk Form tar som nevnt også initiativ til selv å utvikle fagområder, og et nytt eksempel er prosjektet "*Bolig:urban*".

7.4 *Bolig:Urban* – på vei mot nye boliglivstypologier

Prosjektet er et eksempel på et stykke grunnlagsarbeid hvor intensjonen er å bidra til å forme fremtidens bybolig. Prosjektet er etablert i samarbeid med Husbanken og bygger på partenes erkjennelse av at kravene til byboligen har endret seg, fordi måtene å leve i byene på har endret seg. De nye livsformer og livsstiler etterspør en annen boligtype enn de boligformer som hittil har vært bygd. I vurderingen av fremtidens boligtype behov må utgangspunktet være "*hvilket liv som leves, hvordan dagens samfunn er lagt opp i forhold til arbeid og fritid og ikke minst hvilke verdier og behov som oppleves som viktige*" (Norsk Form 2002:3).

Temaheftet "De nye livene våre" skal beskrive noen av de viktigste endringene i bylivets karakter for å kunne antyde hvilke nye boligbehov som der er oppstått. Arbeidet gjelder "hvordan vi kan utforme gode boliger til dagens livsstiler" (ibid). De "nye måter å leve på i byer" er ifølge notatet relatert til fenomener som flere skilsmisser, endringer i arbeidslivet, økt fleksibilitet og mobilitet, økt flytting, flere valgmuligheter, at flere søker til sentrum for å bo, nye former for sosial omgang med hverandre og utviklingen av "vennefamilier" fremfor "tette familier", lengre utdanning, en større andel middelaldrende mennesker med god råd, ny teknologi og "barn i by" (ibid).

Norsk Form har i forbindelse med prosjektet arrangert et seminar, hvor "typiske" moderne byboere ble bedt om å uttrykke hvilke krav og behov de har til byboligen. Bylivstypologiene var "single-foreldrene eller de alternative barnefamiliene", "50+" og "nomader".

På den bakgrunn har Norsk Form systematisert materialet for videre diskusjon (Norsk Form 2002). På denne måten iscenesetter Norsk Form en problematisk diskursiv ramme. Gjennom denne systematisering har de avgrenset og spesifisert et diskursivt felt som er i stand til å forme den offentlige diskurs om hva som er byliv, da det finnes liten etablert forskning på temaet. Og den som finnes ignoreres bypolitisk, i byplankontoret og i Norsk Forms eget opplegg. Initiativet kommer sannsynligvis av samme grunn til å forme og avgrense hva som kan anses for boligpolitisk relevant viten i forhold til å tenke nye byboligformer. Noen av disse tenkemåter er følgende 6 punkter:

1. Det sies at heftet “analyserer flere grader av fleksibilitet”, men her tenkes det på den grad av fleksibilitet som boligformer kan tilby. Man ser på livsformenens funksjonelle behov og den fysisk-geografiske mobilitet som i dag inkluderer at befolkningen kan ønske å flytte “fra ett til fire rom på 10 minutter, fra 50 til 100 kvadratmeter på 3 måneder eller fra et sted i byen til et annet på to dager” (ibid:5). Spørsmålet er boligmassens evne til å klare forventningen om en økt mobilitet og bevegelse på boligmarkedet ift. at det utvikles nye funksjonelle behov særlig orientert omkring det forhold at flere gjerne vil bo fysisk tett til bysentrum og indre by.
2. Det sies også at “tvil [blant mennesker] er neppe av ny dato, men i normoppløsningens tid blir alt tillatt” (ibid:11). Valgmulighetene er blitt enorme for mange, men det gjør tvilen om man nå også velger riktig påtakelig, og en konsekvens av dette er antydning til å være behovet for å gjøre boligen til det sentrale holdepunkt i tilværelsen. Her reproducerer Norsk Form idéen om at hjemmet er folks viktigste identifikasjons- og orienteringspunkt, hvilket ikke er i overensstemmelse med pkt. (1) og ignorerer undersøkelser som viser at det offentlige rom (f.eks. caféen) kan være viktigere for de som bor i sentrale bydeler enn boligen (Hougen 1998). Normoppløsning er ikke det samme som nihilisme (verdinedbrytning uten å sette andre verdier i stedet); det settes alltid verdier. Normer blir oppløst, men nye oppstår. Det fremføres således et argument som kan understøtte ideologien om at folk mangler noe eller noen “å knytte seg til”, noe “sement” til å skape kontinuitet og sammenheng.
3. Det hevdes også at “valgene utgjør en større del av hverdagen”, hvilket bl.a. betyr at også det sosiale nettverk preges mer av valg enn tidligere (ibid:12). Det passer simpelthen ikke (se bl.a. Pløger 2001), da all forskning viser at stabile, intime nettverk prioriteres av byfolk, men disse nettverk er kvalitative og i byen sjelden alene relatert til familie eller bosted. Det hevdes også at “valgets kval gjør at mange forsøker seg flere ganger. De fleste er dermed alene eller samboende flere ganger i løpet av livet” (ibid:12). Samlivsbrudd har neppe noe å gjøre med “valgets kval”, men er et spørsmål om f.eks. at man oppdager man er forskjellige personligheter eller at kvinner i dag har økonomisk og sosial styrke til å la seg skille.
4. Notatet argumenterer for at nordmenn har tradisjon for “å bo alene” og “å være vår egen herre” og derfor foretrekkes eneboligen, men det er et problem da det ikke kan være en “menneskerett” dersom man samtidig ønsker å bo i byen (ibid:13). En side lenger fremme hevdes det så at “ensomhet” er et stort problem i byene, og behovet for kontakt med andre mennesker kan stimuleres gjennom boligbyggingen. Hvorfor skaper den boligrette byformen ensomhet, mens den individualiserte eneboligen ikke gjør det? Her har man bruk for å argumentere for fortetting og en mer miljøvennlig resursbruk og da er storskala-løsninger bedre enn eneboligen.
5. Det rimer heller ikke å hevde at det må planlegges for “ønsket sosial omgang” da mange “opplever isolasjon”, når dels isolasjon er et minimalt problem og bymennesker som regel ikke har bostedet som primær sosial referanseramme. Målet er en fysisk planlegging som sikrer sosial omgang i det offentlige rom. Men hva når når de mange ikke ønsker en mer eller mindre tvungen sosial omgang? Er isolasjon et

sosialt forhold boligbygging eller omgivelsesproduksjon har noen midler til å imøtegå?

6. På den ene siden hevdes det senere at “i boligen finnes det et uforløst potensiale for sosial kontakt”, og på den andre siden argumenteres det for å utvikle “fellesarealer som er mindre forpliktende og mer oversiktlige” (ibid:15). Man vil på en og samme tid styrke individualisme og forsterke fellesskapet, og oven i alt dette skal byrommene være “mer oversiktlige” således at det sikres en uformell sosial kontroll i rommet. Man vil gjerne flytte flere sosiale kontakter inn i boligen, samtidig som denne “privathet” må stå i motsetning til Norsk Forms eget utsagn om å ville motvirke den isolasjons de påstår mange bymennesker lider under.

Disse inkonsistenser i argumentasjonen kan forstås ut fra at Norsk Form så vel som den norske boligplanlegging bygger på følgende overbevisninger (se Pløger 2002):

- At nærhetsetikken, dvs. det sosialt forpliktende nærmiljø, ikke bare er et politisk-ideologisk ideal, men noe nordmenn streber etter og ønsker å fungere innenfor
- At nordmenn ønsker fellesskaper i tilknytning til bostedet
- Idéen om at det er mulig å forme det sosiale liv gjennom å designe rommet
- At interaksjon er måten å sikre det skapes en felles identitet, og en homogenitet i verdier, normer og sosiale handlingsmønstre

Når det i notatet om boliglivstypologier tegnes et bilde av noen bymessige forhold som tyder på at det bør planlegges for og bygges boliger for nye former for byliv, så er det ikke riktig. Målet er, som det alltid har vært, å planlegge for kollektivitet, lokale fellesskap, hverdagsfunksjonelle soneringer av boligområdene og helhetsplanlegging (“ingen er tjent med isolerte prosjekter”, ibid:15). Det hevdes at de boliger for urbane mennesker som Norsk Form etterlyser allerede finnes: “*nå som før dreier diskusjonen seg om ulike former for fellesskap med kollektive boformer som det mest ekstreme*” (Mette Sjøli, Nettavisen 7.mai 2002).

Man kan således se dette initiativ ut fra følgende synsvinkler:

- Norsk Form forsøker å etablere et eget forskningsområde, hvilket er en utvidelse av deres egentlige ambisjon og mandat som er å koordinere og formidle forskning
- Norsk Form tolker by- og boligpolitiske signaler som sier det er et behov for ny viten ift. utviklingen av nye bylivsformer (som nevnt finnes det relevant viten i eksisterende forskningsmiljøer)
- Norsk Form forsøker å etablere en hegemonisk diskurs for et diffust, men kommende bypolitisk innsatsfelt

8 Norsk Form og estetikken – iscenesettelse av et diskursivt hegemoni

Norsk Form gir aldri opp kampen mot den norske omtrentlighetskulturen. (Jacob Heiberg, Norsk Forms Bulletin nr.37 3/2002, s.5).

Den forrige loven sa litt forenklet at det er forbudt å “bygge stygt”. Den nye loven sier at det er påbudt å “bygge pent” (Peter Butenschøn, Nielsen 1998:8).

8.1 Innledning

Norsk forms viktigste oppgave er estetikkk. Sitatene antyder det alvor Norsk Form ser i denne oppgave. Det er som det heter blitt nødvendig med “et offentlig engasjement i omgivelsenes estetiske kvalitet” (KD 1992b:140) og dette arbeid krever en avklaring av hva estetikkk er, hva gode estetiske omgivelser er (herunder byggeskikk), og hva estetikkk i byplanlegging og arkitektur skal være.

Norsk Forms estetiske plattform er som nevnt beskrevet i notatet *Forskning for estetisk kvalitet i det offentlige rom* (NF 1994). Der beskrives samtidig de viktigste forskningsoppgavene innenfor det estetiske fagfelt. På denne måten har dette notat status av å være en diskursiv iscenesettelse av arkitekturen og planleggingens estetikkk-forståelse og grunnlagsproblemer. Men hvordan det tenkes omkring det estetiske som et hverdagslivsforhold fremgår allerede i “handlingsprogrammet” 1992 (KD 1992). Dette notat inneholder også et utkast til et “analytisk fundament” for det videre arbeid. Dette fundament skal bygge på en avklaring av begrepene “estetikk, kvalitet og offentlig miljø” (ibid:6-7).

8.2 Omgivelser som kultur – argumentasjon gjennom dikotomier

Å skape gode omgivelser er viktig i seg selv, fordi de representerer og signaliserer kultur. Arbeidsgruppen bak forskningsnotatet mener man skal utnytte en “ny estetisk bevissthet og kulturell stedssans” som er vokst frem i samfunnet gjennom 1980-tallet. Denne nye bevissthet handler især om en spirende forståelse for at det må utvises større estetisk omsorg for de felles offentlige rom (KD 1992:2-3).

Det finnes ikke noen notater hvor den estetiske filosofi diskuteres substantielt, og arbeidsgruppen har valgt i kort form å nærme seg en estetisk avklaring gjennom en diskusjon av en rekke dikotomier, nemlig kvalitet/smak, offentlig/privat, sted/stedsløshet

og tilpasning/forandring. Arbeidsgruppen taler godt nok om “begrepspar”, men pointen er at det nettopp er dikotomier hvor det ene begrep begrunnet favoriseres frem for det andre. De følgende eksempler er illustrative for dette.

- Kvalitet og smak er ifølge arbeidsgruppen selvfølgelig noe som kan og skal diskuteres, men for at ikke “alt” skal bli til estetikk, hvilket vil forflatige diskusjonen, er det nødvendig å presisere den kvalitative estetikk. Smak kan nok diskuteres, men problemet er at “estetikken [har] overvintret i privatrommene som sofakrokens kitch” (ibid:7). Og det er et problem når estetikk faktisk bør handle om helheten, “om hvordan vi er” som det ble sitert tidligere. Det dreier seg derfor om, i hvert fall i forhold til de offentlige rom, å utvikle en “estetisk kultur” hvor man ser og har kunnskap om at “estetiske kriterier er historisk skapte og kulturelt betingede” (ibid:9).
- Først på 1990-tallet, da notatet ble skrevet, mener arbeidsgruppen at “opplevelsen av våre fellesrom er mer og mer forbundet med en følelse av fremmedhet forstått som en trussel, motsatt den opprinnelige betydning av det offentlige rom som en mulighetsarena for egenmarkering og som et møtested blant fremmede, et sted for perspektivmangfold” (ibid:11). Arbeidsgruppen ser de sosiale treffsteder som caféer og barer som “stedsløse, pregløse og likegyldige” (ibid) bl.a. fordi de ikke har en lokal stedstilknytning. De er sosialt sett “kvasiarenaer” (ibid:12). Dette utelukker urbanitet og bykultur som horisonter for institusjonens arbeid.
- Stedsløsheten preger landet og derfor er det nødvendig å få folk til se “omgivelsene som kultur” (ibid:14). Stedene er viktige fordi de er “våre orienteringsrom” (ibid:13), og derfor må man forstå stedets betydning som et offentlig rom med en særlig karakter. “Tettstedet” er det begrep som man bør arbeide ut fra, men det viktige arbeid er å se stedet ut fra et sosialt innhold som f.eks. “hjemsted”, “et sted å være”, “åsted” eller “tilstedeværelse”, for da må stedet ses i betydningen handlingsrom, fellesskapsarena og ut fra å være et tilhørighetsforhold for den enkelte.
- Stedskrisen er en forvaltningsmessig utfordring, og denne utfordring må tilgodeses gjennom å bli mer bevisste på historien og kulturen, dvs. “respekt for egenart og historie” (ibid:15). Det er viktig ikke å være a-historisk i sin tilgang, idet man ikke kan overse at “*formen* også uttrykker politiske holdninger og estetiske og kulturelle preferanser” (ibid).

Notatet sier ikke noe om “de politiske holdninger”, men kvalitet må ikke bli et smaksspørsmål. Offentlige rom skal ha kvalitet, hvilket ikke nødvendigvis er tilfellet i det private, stedsløshet skal forhindres, forandring betyr tilpasning til “kulturarven”, tradisjonen og historiske linjer skal sikres gjennom “en forandringens tilpasning” (KD 1992:15). Arbeidsgruppens tenkning bygger i hovedsak på følgende orienteringpunkter:

- Smak kan selvfølgelig diskuteres, men det finnes “god” smak og “dårlig” smak, og presisering av et estetikkbegrep, og den politiske og ekspertfaglige forvaltning av dette, sikrer den “gode” smaks hegemoni.
- Det bygde miljø, omgivelsene, skal fremme en arkitektonisk og kulturhistorisk bevissthet og “delaktighet, ansvar og refleksjon” (ibid:7).
- Estetiske kriterier er historisk skapte og kulturelt betingede, men det estetisk vellykkede kan stadig beskrives med ord som “uttrykksfullt, robust, elegant, opphøyet, strengt osv” (ibid:9), hvilket viser ansatser til en universalistisk argumentasjon i hvert fall for moderne tid, selv om arbeidsgruppen er kritisk til den fundamentalisme som ligger i “universielt gyldige normer”. Det finnes alltid valg og preferanser (ibid:8).

- Det er opplevelsen, og dermed *sansningen* (eller øyet), som danner den sensible bakgrunn for å vurdere noe som estetisk kvalitet sammen med den praktiske viten om “hva som stemmer” (ibid:10).

Som det vil bli presisert i det neste avsnitt, er det således, tross at det motsatte antydes, tale om å iscenesette en bestemt oppfattelse av hva som er estetikk og “korrekt” estetikk.

8.3 Estetisk kvalitet – for viderekomne

Tarald Lundeval, tidligere rådgiver i Kulturdepartementet og en viktig aktør i opprettelsen av Norsk Form, har i en kronikk skrevet:

I situasjonen der det skal gis form til offentlig miljø må vi henvende oss til dem som har utdanning og erfaring i slikt arbeid. Man henvender seg ikke til kultursosiologer for å prosjektere et bilverksted (Dagbladet 08.11.1995, her Sønstegaard 1998:34).

Lundeval fremsetter her den klassiske arkitektoniske feilslutning at offentlige rom handler om formgivning og funksjon *før* det dreier seg om dets sosiale mening og betydning. Estetisk smak, funksjonalitet og form er tre viktige premissleverandører for Norsk Forms arbeid, hva enhver kan overbevise seg om ved å lese Norsk Forms “Bulletin”.

- “Vår første oppgave er å få folk til å interessere seg for forskjellen på kvalitet i utformingen av to kaffekopper eller hus. Hva er godt og hva er dårlig?” (Sønstegaard 1998:35).
- “Det finnes ikke fasitsvar i estetikk. Men vi vil spørre om utformingen passer til formålet og stedet, og peke på samspillet mellom former, farger, materialer og landskap” (ibid).
- “Vi prøver å knytte stedenes utseende til stedenes bruk” (NFB 7:5).

I “handlingsprogrammet for estetisk kvalitet” som var et grunnlagsarbeid for etableringen av Norsk Form fremgår det at hovedmålet gjennom en estetisk bevisstgjøring er “å kunne gjøre verden til et hjemsted, om å bygge gjennom å bebo våre steder” (NF 1992b:6). Dette er en setning som abonnerer på både Immanuel Kant’s estetiske filosofi og Martin Heideggers eksistensialisme, men det henvises kun til Kant og ikke til Heidegger. Man diskuterer heller ikke Kants problematiske argument om at estetikk er om skjønnhet og skjønnhet er noe som erfares intuitivt og følelsesmessigt gjennom å tilhøre “et fellesskap av følelser” (se Pløger 2001).

Denne diskusjon er viktig fordi den bl.a. bestemmer synet på smak, men her vil vi fremheve tre særlige innsatsområder som Norsk Form av forskjellige grunner har involvert seg i. Det er (1) tradisjonsplanlegging, (2) formkunnskapens primat og (3) verdikampen.

ad (1) Tradisjonen

Norsk Form skal som en dannelsesinstitusjon bidra til at “alle” får en høyere estetisk bevissthet. Synsing skal avløses av kvalitativ refleksjon og argumentasjon.

Vag synsing utfra privat smak og behag i etterkant og ved siden av besluttende debatt, skal kunne avløses av kvalifisert beslutningsfattende refleksjon og argumentasjon om valg av form og stil (NF 1994:8).

Det er en kulturpolitisk nødvendighet at man “oppdrar” folk, politikere og fagpersoner for å kunne forebygge uheldig estetisk planlegging. Norsk Form må arbeide for å sikre kvaliteten i “smaksdommene”, og skal derfor virke holdningsdannende og handlingsendrende for estetisk utforming av våre omgivelser. Dette arbeid skal bygge på at “våre omgivelser i betydelig grad [er] en materialisering av folkelige kulturtrekk” (ibid:7).

Her henviser Norsk Form klart til kulturhistorien f.eks. i byggeskikk og arkitektur og dermed tradisjonen i dette, men likevel fastholder notatet at de stiller seg kritisk til tendensen til å bevare alt og “ahistoriske” tendenser som “underslår at *formen* også uttrykker politiske holdninger og estetiske og kulturelle preferanser” (KD 1992:15). Hvor motsetningen i dette skulle finnes hører til tvetydigheten i argumentasjonsformen som er typisk. Selv om handlingsprogrammet også gjør det klart at “estetiske kriterier er, som de fleste andre kriterier, historisk skapte og kulturelt betingede” (ibid:9), så advokeres det i praksis for at basis for all diskusjon og tenkning omkring det estetiske er den historiske bevissthet og bevisstheten om den kulturelle arv i bygningsmiljø og arkitektur. Det er tradisjon som er det sentrale faglige omdreiningspunkt for all estetisk praksis som er stilt i samfunnets tjeneste. Det er avgjørende å bygge arbeidet på “bevisstheten om at kulturelle forhold har ulike, ureduserbare aspekter” (ibid:12) som de bl.a. foreligger i den historisk særegne utvikling av en norsk arkitektur (f.eks. med dens referanser til naturen og landskapet). Det er tradisjonen som er kulturbæreren og omgivelsene som materialiserer “samfunnets kulturelle verdier” (ibid:17). Og derfor er konklusjonen klar:

Skjønner vi omgivelsenes kulturelle og verdimeslige begrunnelse, har vi et videre og bedre grunnlag for å vurdere deres estetiske kvalitet (ibid).

ad (2) Form-kunnskap

Som nevnt mener Norsk Form at “preferanser og smak ikke først og fremst har med meninger å gjøre” (ibid:10), og det er også sådan at “estetisk smak og kvalitetsvurdering ikke faller sammen” (ibid:11) blant annet fordi det ikke nødvendigvis finnes noen kvalitetskriterier i “smaken”. Ett av de sentrale kvalitetskriterier i omgivelsesproduksjonen er som nevnt funksjonalitet og dermed formgivning.

- For Norsk form er det en grunnleggende sammenheng mellom rommets estetiske kvalitet og fornuftig atferd. Prosaisk hevdes det først at “stedets visuelle ytringer er livets scenografi” (ibid:18) og at omgivelsene “involverer seg i menneskenes handlinger” (ibid:21). Omgivelsene former et sosio-materielt handlingsfelt (Dag Østerberg) ved at det skapes rom for samhandling av ulik art. Men det viktige er at Norsk Form skal virke for, som det er sitert, en “stedstilpasning som åpner for større delaktighet, ansvar og refleksjon”. Dette er ikke kun en oppfordring til arkitekten, planleggeren og entreprenøren, men noe som også kan påvirkes ved å skape rom som stimulerer til felles eller allmennt ansvar og delaktighet i hverdagslivet (Norsk Form har f.eks. arbeidet for “kriminalpreventiv planlegging”, hvor idéen er at “stygge rom” stimulerer til u-estetisk atferd, mens “pene rom” stimulerer til ansvar og delaktighet).
- Norsk Form sier form og bruk henger sammen. Det heter bl.a. at “mesteparten av den gode funksjonalistiske arkitekturen *uttrykker funksjon*” (ibid:14), og Norsk Form fremhever den *konfigurative* forståelse av arkitektur for det er en forståelse som ser på “hvordan passer delen sammen innenfor en helhet? Hvordan inngår det enkelte i et mønster?” (ibid:10). Det er sådan at “det som passer sammen er fra gammelt av

bestemmelsen av estetisk kvalitet – skjønnhet” (Ibid:16).

Forståelsen for dette, sansingen av dette, følelsen av denne helhet og dette mønster, god omgivelseproduksjon og god estetikk, disse kvaliteter er ikke noe som først og sist tilhører meningens og refleksjonens sfære, men noe som hører sansen og den komparative praksis og erfaring til. Da skulle man tro at alle kunne betraktes som estetikk-eksperter i og med at alle jo gjennom hele livet opplever og forholder seg til estetiske spørsmål. Norsk Form sier imidlertid at “estetisk vurdering er basert på en praktisk-estetisk kunnskap som kommer gjennom øvelse, dannelse og utdanning” (ibid:12).

Praksis og erfaring er ikke nok, det kreves både dannelse og utdanning. Norsk Form vil som nevnt vekk fra at smaken skal bli avgjørende for estetiske kvalitetsvurderinger, fordi den er basert på fortolkning og vilkårlig (=subjektiv) estetisk vurdering og verdi. Det går ikke an å privatisere den estetiske dom som smaken gjør. Dog må man ta hensyn til at estetisk forståelse er:

... en form for praktisk viten og innsikt som i en viss forstand er “taus”, en ikke fullt ut artikulerbar kunnskap som viser seg gjennom evnen til å legge merke til ting, gjøre sammenligninger, se former og sammenhenger som meningsfulle, spontant å kunne felle en estetisk dom ut fra skjønn (ibid:10).

Smak er også uttrykk for en “dom”, men det er ikke en legitim estetisk dom. Befolkningen som sådan skal lære og dannes til kvalitetsskjønn, dvs. opplæres til å bli “kyndige betraktere, eller bedre: gis mulighet til reflektert og “kompetent” opplevelse av vurdering” av bygningsmessige og landskapsmessige sammenhenger” (ibid).

Det må skje en ”profesjonalisering” og “ekspertgjørelse” av de estetiske vurderinger, og da noen estetiske vurderinger er bedre enn andre er det (stadig) de faglige eksperter (arkitekter og landskapsarkitekter) som definerer og lærer oss hva som er estetisk kvalitet. Selv om Norsk Form hevder at estetisk forståelse sjelden bygger på teoretisk kunnskap “forstått som faste og nødvendige regler” (ibid:9), er arbeidet rettet mot nettopp å komme frem til “faste” og “nødvendige” forståelsesrammer for hva som er god eller dårlig estetikk.

ad (3) Verdikampen

Kanskje ser Norsk Form det ikke som en oppgave å utforme et faglig-teoretisk eller filosofisk grunnlag for “god estetikk”; den primære oppgaven er verdikampen? Norsk Form anerkjenner at det kan være vanskelig å oppstille kriterier for estetiske forhold eller kulturminnevern, fordi “det likevel i stor grad [er] estetikk og smak som avgjør *valgene*”. Smaken er uomgjengelig i den estetiske vurdering, det er den “*vi ser med*” sies det (NF 1994:14-15). Og likevel satser Norsk Form på å etablere estetiske normer.

Estetiske normer stiller gjerne krav om at ting passer sammen. Det som passer sammen, eller kanskje det som stemmer er fra gammelt av bestemmelsen av estetisk kvalitet – skjønnhet (NF 1994:16).

Norsk Forms estetikk-begrep stiller krav om helhet og sammenheng mellom landskap og bebyggelse, mellom bebyggelsestyper og i organiseringen av rommet. Og ikke minst “i det offentlige bør det vakre dominere estetikken” (ibid:17). Men når det ikke kan oppstilles presise kriterier for det “vakre”, så er det vel verdikampen som står tilbake?

På den ene siden anerkjennes smakens betydning for estetiske dommer, men det er også problemet. Det er derfor Norsk Form må se seg selv som involvert i en verdikamp som

skal sikre at aktørene i den estetiske planlegging blir “estetisk voksen” (ibid). Nødvendigheten av denne verdikamp og oppdragelsen av befolkningen signaliseres i de fleste notater fra Norsk Form og intervjuer med dets medarbeidere (primært Butenschøn). Noen eksempler kan illustrere dette.

- Vi må skape en motvekt til markedets tendens til individualisering og koble folk til et fellesskap. Boligområdene og det offentlige rommet må utformes slik at det inviterer til fellesskap (Peter Butenschøn, Sekne 1998:9)
- Utfordringen ligger i å bedømme hva som er godt eller dårlig og å utvikle et godt skjønn (ibid:10)
- Skjønn er kulturarbeid (Butenschøn, Nielsen 1998:8)
- Utfordringen ligger i å bedømme hva som er godt og dårlig og å utvikle et godt skjønn (Sekne 1998:10)
- “Godt nok” er ikke lenger nok (ibid)
- Skitt, sjuksk og rot gir ingen følelse av skjønnhet (Britt Fougner 1996)
- Isolasjon og ensomhet er blitt sterke innslag i vår tilværelse. Om vi skal trekke folk ut av ensomheten og inn i fellesskapet må det legges desto mer vekt på innbydende offentlige omgivelser (Butenschøn, Andenæs 1993)

Kanskje særlig det siste sitat viser at det også finnes en etisk tenkning og etiske ambisjoner på spill i Norsk Forms verdikamp. Det forekommer derfor selvmotsigende når handlingsprogrammet hevder at estetikk “ikke er etikk og politikk” (KD 1994:7), for i virkeligheten er den grunnleggende tankegang at “estetikken er etikkens mor” (NF 1994:6).

Sitatene illustrerer hvordan verdikampen er oppfattet til å være både politisk-ideologisk (f.eks. nedbryte ensomhet) og faglig (estetisk kvalitet eller rettere mangel på samme). Men verdikampens nødvendighet er kanskje først og fremst begrunnet i en konstatert steds Krise, dvs. en tendens til å planlegge og forme stedsløse steder. Dette er en styringskrise, idet “steds krisen er også en forvaltningsmessig utfordring” (KD 1992:15). Det betyr med andre ord at det etterlyses et samfunn hvor styring og kontroll er positive verdier såfremt det handler om estetikk, og her er det særlig nødvendig å skape en motvekt til tidens maktesløshet overfor markedet (ibid:16). Arbeidet skal ikke kun være nærings- og kulturpolitikk, det skal også være ideologi-politikk.

9 Iscenesettelse av et diskursivt hegemoni – har Norsk Form vunnet frem?

Norsk Form hevder det er en institusjon som kjenner den norske væremåten, den (kvalifiserte) norske smaken, og de allmenne holdninger ift. estetiske spørsmål. Dette kan man som leser ikke argumentere mot, da institusjonen ikke begrunner hva innholdet i dette skulle være og hvorfor. Som det er vist, utsender Norsk Form oftest “dobbeltsignaler” vedrørende deres estetiske ståsted og fagpolitiske holdninger. Denne på den ene side og på den annen side form for argumentasjon kan imidlertid ikke skjule at det ligger en ganske snever forståelse av det estetiske til grunn for institusjonens arbeid. Disse er:

- Historisk bevissthet (dvs. tradisjon og kulturell arv) i estetikk og arkitektur er essensielt for å motvirke likegyldighet overfor det estetiske og få en oppfattelse av hva som er kvalitet.
- Estetikk handler om sansning og ikke refleksjon eller mening.
- Estetisk sans grunnlegges gjennom praksis, praktisk erfaring og utdanning (i estetikk).
- Offentligheten kan bli “kyndig”, men ikke ekspert, og eksperter må til for å sikre “riktige valg”.

Norsk Form er ikke en nøytral og åpen institusjon mht. hva som er god estetikk. Peter Butenschøn (Aftenposten 01.09.98) kokketerer med at “alle” er kritiske til dem, underforstått at så har de plassert seg godt mitt i feltet og deler “sol og vind like”. Det gjør de ikke, da de f.eks. utelukker estetikk som noe relativt. “Dårlig smak” kan for Norsk Form ikke bli “god estetikk”, for å si det slik, fordi dårlig smak beror på personens manglende evne til å erfare og dømme estetisk kvalitet. Derfor må Norsk Form drive opplysning og danning. Norsk Forms oppgave er å tilby en arena hvor “fortolkningen” av det estetiske kan utvikles under kontrollerte former.

9.1 Et diskurskritisk blikk på Norsk Form

Dette notat er eksplorative og har forsøkt å spore seg inn på relevante oppfølgende studier. Å studere policy-nettverk og diskursiv makt er viktig for institusjonelle analyser nettopp fordi deres kombinasjon gjennom praksis er det som gir posisjon og innflytelse. Diskurs-makt problematikken er også alltid vesentlig, og i særlig grad i analyser av kampen for å etablere et diskursiv hegemoni. Denne analyseform kan også vise hvordan

den estetiske planleggings hegemoniske diskurs iscenesettes og posisjoneres gjennom nettverk, relasjoner, gjennom tekster og gjennom å etablere dialogarenaer.

Norsk Form er polemisk blitt omtalt som “estetikk politi”, men institusjonen har ikke juridisk myndighet til kontroll.

Dens oppgave er diskursiv og mer presist å (ut)danne og forme politikeres, planleggeres, arkitekters, faggruppers og borgeres estetikk-forståelse og kompetanse. Deres diskursive praksis skal “bidra til bevisstgjøring om kvalitet” (Norsk Form 1995:7). Norsk Forms arbeid er rettet inn mot:

Å etablere en bestemt meningsdannelse og betydningsramme for hva som er god og dårlig estetikk. Dette arbeid er rettet inn mot policy-nettverket så vel som offentligheten, planleggere og arkitekter.

Har Norsk Form så vært i stand til å etablere et diskursivt hegemoni på det estetiske felt?

Bedømmer man innflytelsen ut fra Norsk Forms aktivitetsnivå, den offentlige deltakelse i deres arrangjementer, og i lyset av at det ellers ikke finnes en offentlig estetikk-debatt annet enn mellom noen få arkitekter (Thiis Evensen, Jan Carlsen m.fl.), synes Norsk Form å ha etablert seg solid som det primære referansepunkt for enhver diskusjon av estetisk planlegging. Da Norsk Form, ifølge årsmeldingene, i tillegg er aktiv med hensyn til å kurse og rådgi kommuner og andre aktører i feltet, styrker det antagelsen om at institusjonen har en betydelig maktposisjon med mulighet for å iscenesette et diskursivt hegemoni for den estetiske tenkning og planlegging.

Nå hevder Norsk Form at de kun skal ha innflytelse på estetikk i det offentlige rom, men det er neppe tvil om at det er et estetisk altfavnende samfunnsmessig dannelsesprosjekt de utvikler. Når Norsk Form’s direktør Peter Butenschøn engang - i forbindelse med Kjetil Rolness meget debatterte utstilling og bok om “hjemmeinnredning” (“Vi innreder landet”) - hevder at Norsk Form ikke kan blande seg i hjemmeinnredningen, fordi “hjemmeinnredning er kultur, og kulturen er ikke ensartet” for i samme artikkel at hevde at “der ute [det offentlige rom] kan vi ikke unndra oss ansvaret”, fordi disse omgivelser “påvirker oss enten vi vil eller ikke” (NFB Nr.10/1995:3), så er det et eksempel på en tvetydig argumentasjon, en retorikk.

Butenschøn vet nemlig godt at designvirksomheten som Norsk Form også arbeider med, “påvirker” “hjemmets indre liv” og at designere også har et presist forhold til god og dårlig smak. Han vet nemlig godt at i en kvalitetsvurdering hvor det står mellom “respekt for folkets” smak og “stedets historie og egenart” så unndrar han eller Norsk Form seg ikke ansvaret for å vurdere hva som er kvalitet og ikke. Både gjennom design og arkitekturvirksomheten vil Norsk Form aktivt drive smakspåvirkning vedrørende estetiske forhold. Norsk Form ble da også, som nevnt, etablert ut fra et argument om at omgivelsenes og varenes estetiske standard jevnt over er for lav. Norsk Form skal forholde seg til “et mer lokalt eller privat nivå, der preferanser og bruksmønstre dannes blant folk i dagliglivet” (KD 1992c:9). Og det fremgår av forslaget til etablering av et informasjonscenter at senteret skal engasjere seg i:

Tingene omkring oss. Hverdagens estetikk i produkter og inngrep, i privatsfæren og i offentligheten (KD 1992c:11).

Et annet eksempel på en tvetydig retorikk som i virkeligheten dekker over presise mål og midler, er når Norsk Form vil kritisere en ny kulturanalyttikk som bl.a. er karakterisert ved “bevisstheten om at kulturelle forhold har ulike, ureduserbare aspekter og derofr ikke kan bestemmes utfra ett ståsted, et overordnet perspektiv” (NF 1994:12). Det kan vel kun

leses som at man her taler for at det finnes en “ekte, genuin, opprinnelig” kultur som er der uavhengig av tolkning eller “overordnet perspektiv”? Men den neste setning lyder: “Kulturproduksjon sees som “tekster” i Roland Barthes forstand” og så har man presist sagt at kulturelle gjenstande ikke kan betraktes som opprinnelige eller genuine, men alltid er et produkt av fortolkningen eller perspektivet på dem!? Konklusjonen på dette bør være at Norsk Form betrakter verden og dens omgivelser som historiske, men likevel er det noen tolkninger som er mer korrekte enn andre. Og en ting arbeider institusjonen som bevisst mot: - *normløshet og relativisme*.

Når Sønstegaard skriver at “Norsk Form fremstår som et eksempel på en institusjon som innehar samtidens ambivalenser og muligens paradokser” (1998:115), er det således feil, og det er mer korrekt å si Norsk Form ønsker å rydde opp i disse og revitalisere det tradisjonsbevisste *grunnlaget* for hva som kan betegnes som kvalitativ estetikk. De vil forme en *estetisk kultur*, fordi som nevnt “skjønner vi omgivelsenes kulturelle og verdimeslige begrunnelse, har vi et videre og bedre grunnlag for å vurdere deres estetiske kvalitet” (NF 1994:17).

Forutsetningene for de “gode” estetiske dommer er (1) at det skjer estetisk dannelse av befolkningen, (2) at det tas hensyn til at estetisk gode dommer avhenger av rommessig praksiserfaring og estetisk utdanning, men også hevdes det (3) at “folkets dom” representerer pluraliteten i verdier i samfunnet. Hvordan det skal skje i praksis er ift. dokumentasjonen i dette notat uklart, men det er verd å bemerke at presidenten i Norske Arkitekters Landsforbund Ketil Kiran klart melder at:

Jeg regner med at Norsk Form mener det er nødvendig med en *faglig basis* for vurderingen av *estetisk kvalitet i alt som bygges ...* (Aftenposten 01.01.98, Sønstegaard 1998:119).

Norsk Form skal sett fra fagfolkets side være med på å sikre at det ikke blir “folkesmaken” som skal være den “gyldige smak”, og deres dannelsesrolle er et ledd i både å sikre dette og sikre at det utvikles en “felles” faglig og lokalpolitisk holdning til god estetikk i det offentlige rommet. Vårt materiale gir ikke grunnlag for å bedømme om Kirans forventninger er blitt innfridd, men det bør komme en evalueringsstudie for å se på nettopp dette tema.

10 Generell oppsummering

Norsk Form fremstår, som antydnet, i dag som sentrum for debatt, informasjon og viten om estetikk og estetisk planlegging i Norge. Denne posisjon er nådd gjennom institusjonens omfattende aktiviteter innenfor informasjon, prosjektutvikling og koordinering, bok-publiserings og i (langt) mindre grad forskning. Det er neppe tvil om at institusjonen har en dannelsesposisjon overfor de kommunale aktører gjennom kursvirksomheten, og sammen med den omfattende publiserings-, debatt- og litteraturvirksomhet viser Norsk Form at institusjonen formår å utøve den politisk tiltenkte dannelsesfunksjon.

Det offentlige debattforum har vært et sentralt punkt i denne strategi, og man kan kun bli imponert av den aktivitet som det utvises mht. etableringen av offentlige debattmøter. Hvor stor appell temaer som ”Marius Watts: digital designkultur”, ”JAM – høyprofilert engelsk design mellom god samvittighet og kommers” eller ”japanske former” har til almenheten kan kanskje diskuteres, men å ha mellom 60-120 personer til hvert debattmøte viser at Norsk Form er et debattsentrum estetisk interesserte forholder seg til.

10.1 Politikk, retorikk og Norsk Form

Å studere de forskjellige publikasjoner som Norsk Form har vært involvert i er et studie i retorikk, dvs. overtalelse gjennom språk og tekst. Sønstegaard mener Norsk Form ofte utsender ”dobbeltsignaler” om hva de egentlig mener om de ting som diskuteres, men uansett anvender institusjonen ofte begreper som viser til at det utføres ”normgivende arbeid” (Sønstegaard 1998:35). Sønstegaard antyder, som det er vist her, at det finnes en rett presis og avgrenset teoretisk, diskursiv og filosofisk ramme for institusjonens arbeid og tenkemåte så vel som for dens estetikk-begrep og forståelse av estetikkenes sosiale virkning. Norsk Form er normativt orientert utfra en formening om at det finnes en særnorsk arkitektur, estetikk og byggestil. Institusjonen er også normativ i språkbruken ved å anvende begreper som ”å gjøre verden til et hjemsted, om å bygge gjennom å bebo våre steder” (sitert tidligere). Det er ikke en hvilken som helst verden det tenkes på, og den siste setning er inspirert av Martin Heideggers ”heimat”-filosofi som sier at man kun kan be-bo et sted såfremt man sanser, fornemmer, føler stedets ”ånd” eller røtter (Pløger 2001). Et slikt ontologisk argument er uforenlig med Norsk Forms samtidige påstand om at vår forståelse av steder er kulturelt betinget og dermed foranderlig.

Norsk Forms retorikk er suveren i dens på-den-ene-side og på-den-annen-side utsagn som ved en systematisk analyse må betraktes som en strategisk retorikk, da de fleste utsagn som det er vist løpende i notatet et eller annet sted finner en fast grunn som utelukker en av sidene. Og det er demonstrert i estetikk-kapitlet at det finnes en presis estetikk-forståelse som preger hele virksomheten.

10.2 Norsk Form – kritikk, selvkritikk og politikk

Det ser ut til det er sjelden Norsk Form direkte har blandet seg i den offentlige debatten med en kritisk røst overfor det politiske felt. For det meste er det tale om generelle utsagn, indirekte kritikker eller underforståtte utsagn som at “hovedstaden trenger, i motsetning til storbyen, også de store og talende grep, de klare tanker, den langsiktige formende vilje” (Aftenposten 28.10.01). Ellers synes det mest oppsiktsvekkende – ihvertfall sett mediemessig - å være at Norsk Form “ba om en ny Vestbanekonkurranse” etter at et vinnerforslag var utnevnt (Holtan 2002).

Det skjedde da et av jurymedlemmene, den tyske arkitekten Hans Kollhoff, trakk seg 10 dager før vinneren skulle kåres, fordi vinnerforslaget kun var et “overdimensjonert bibliotekshoppingsenter”. Ti dager etter at en vinner var kåret argumenterer Norsk Form så for en ny konkurranse ut fra følgende argumenter (ifølge Aftenposten):

- Hans Kollhoff skulle sikre den arkitektoniske utformningen i forhold til byens struktur, og når “det medlem som ville ivareta de kontekstuelle hensyn falt bort oppsto det en skjevhet som blir problematisk” (Norsk Forms brev)
- Vinnerforslagets høyhus sikrer ikke som krevet at Rådhuset skal dominere byrommet
- Det var en manglende offentlighet rundt de ulike forslagene

Det fremgår av oppdragsgiveren Statsbygg’s svar at juryen samstemmig utpekte vinnerforslaget. Norsk Forms reaksjon er dels et uttrykk for dels institusjonens arkitekt- og byformingssyn og dels et uttrykk for samarbeidsproblemer.

Ellers har institusjonen kun provosert fagfolkene i forbindelse med boken og utstillingen om hjemmeinnredning i Norge, og det finnes ikke noen notater eller annet som viser hvilken faglig utvikling institusjonen har gjennomgått og hvilken selvkritikk det har vært. Det er kanskje et problem sett i lyset av den sentrale estetikk-politiske og dannelses posisjon Norsk Form er blitt tildelt. Det synes især viktig når målet med hjemmeinnrednings-utstillingen (og andre initiativer?) var:

... å vekke ny innsikt hos fagfolk og allmennhet om forholdet mellom estetikk, trivsel og dagligliv (Norsk Forms virksomhetsplan 95:4, her Sønstegeard 1998:29).

Og viten om “hvor Norsk Form taler fra” er viktig når institusjonen ser seg i en “rollefordeling” hvor de representerer de som “har utdannelse og erfaring” i estetisk bedømmelse. Eller det av tidligere styremedlem Tarald Lundeval nevnte utsagn om at “man henvender seg ikke til kultursosiologer for å prosjektere et bilverksted”. Lundeval er nok heller ikke enig i at man bør henvende seg til mekanikeren!

Det synes påkrevd med en “plassering av Norsk Form opp mot ekspertdiskusjoner – ikke minst sett i lys av problemstillingen om Norsk Form som et *oppdragelsesprosjekt*” (ibid, Pløger kursivering). Og denne definerings må institusjonen også selv være med på å diskutere, og ikke forhindre kritikken f.eks. gjennom å lukke sine arkiver for den kritiske offentlighet.

11 Aktuelle forsknings- og evalueringstemaer

Arbeidet med dette notatet har som nevnt vært preget av kildeproblemer, og enn videre har Kulturdepartementet som hovedfinansør av Norsk Forms virksomhet kun i begrenset omfang gitt oss adgang til deres arkivmateriale. Notatet er derfor ikke kommet i dybden med viktige områder som Norsk Forms strategier herunder begrunnelser for innsatsområder, nettverksstrategier og avklaringer av faglig profil. Det har heller ikke i denne omgang vært prioritert å ta intervjuer med sentrale aktører i Norsk Form, Kulturdepartementet, styret og fra offentligheten ellers.

Man kan neppe overvurdere Norsk Forms rolle i utformingen av god estetisk planlegging, verken politisk eller planfaglig. Norsk Form representerer også en ny form for planpolitisk praksis basert på kommunikasjon, dannelse, vitensformidling og kursvirksomhet ift. de tradisjonelle lovbaserte midler som PBL, veiledere og orienteringsnotater. Norsk Form skulle ha og har fått en sentral posisjon i det man kunne omtale som en estetikk-politiserende praksis og dannelsesfunksjon overfor kommunalpolitiske myndigheter, fagfolk og offentlighet. Men institusjonens formål er også å være oppdatert og utviklende innenfor feltet, hvilket bl.a. kommer til uttrykk i den enorme formidlingsvirksomhet Norsk Form har påtatt seg gjennom debatter, utstillinger, bulletin og bok-publiseringer.

Norsk Form har snart eksistert i 10 år og det gir basis for noen sentrale evaluerings- og utredningsprosjekter basert på de overordnede mål det ble stilt for Norsk Forms arbeid.

1. *En evaluering av Norsk Forms* tiårige virke med vekt på det politiske formål og intensjoner med institusjonens dannelse. Hvilke politiske mål ble satt, hvilke er innfridd og hvilke er ikke innfridd? Interessant er f.eks. om Norsk Form har formått, som ønsket, å samordne estetikk-politikken og planleggingen mellom departementer, og mellom departementer, kommuner og fylker? Har Norsk Form innfridd det "kulturpolitiske mål" om å øke kvaliteten i den estetiske planlegging? Har Norsk Form bidratt til å frembringe bedre løsninger innenfor det estetiske felt? Har man hatt innflytelse på det "næringspolitiske mål" om å forbedre byens konkurransevne?
2. *Norsk Form som en fagpolitisk maktfaktor.* Som det er forsøkt vist, utøver Norsk Form en betydelig innflytelse gjennom nettverk og relasjoner, gjennom kursvirksomhet og annen formidling, gjennom relasjoner til sentrale politiske og faglige aktører. Hvilke er disse relasjoner og nettverk? Hvordan mener disse relasjoner og nettverk Norsk Form utøver sin praksis? Er Norsk Form i stand til å utvikle feltet? På hvilke områder og hvordan? Hvordan har Norsk Form bidratt til å høyne den estetiske kvaliteten i omgivelsene? Har Norsk Form økt kunnskapsnivået, styrket fagutdanningen og oppgradert kunnskapen således at det frembringes bedre estetiske løsninger fra beslutningstakere og formgivere?
3. *Norsk Forms kommunikative praksis.* Hvordan italesetter Norsk Form den estetiske planlegging og politikk de vil advokere? Hvilke estetikkbegrep/-forståelse

---

representerer institusjonen? Hvordan kommunikeres det med offentligheten (- især gjennom avisdebatter, kommentarer om aktuell arkitektur og planleggingsspørsmål etc)? Hvilke retoriske grep anvendes i praksis? Har Norsk Form økt bevisstheten om estetisk kvalitet i befolkningen? Har Norsk Form forbedret den offentlige kommunikasjonen således at målsetninger og løsninger debatteres åpent? Hvordan tilgodeser Norsk Forms praksis og formidling at vi har fått et pluralistisk samfunn? Kan politisk, arkitektonisk og planfaglig kritikk komme til uttrykk i regi av Norsk Form?

4. *Norsk Forms kollaborative praksis.* Det var meningen at Norsk Form skulle skape en arena eller arenaer for tverrfaglige, tverrpolitiske, tverrdepartementale og public-private relasjoner med det formål å forbedre samarbeidet eller kollaborasjonen i forhold til konkrete prosjekters estetiske innhold og problemer. Har man lyktes i dette? Hvordan og med hvilket resultat? Hvis ikke, hvorfor ikke?
5. *Forskning.* Har Norsk Form bidratt til estetisk forskning eller formidling av estetisk og kultur- og tradisjonsformidlende forskning?
6. *Komparative studier.* Norsk Forms estetikk-politiske funksjon synes å være annerledes enn i andre europeiske land, hvor man også har styrket den estetiske planlegging. I Nederland har man opprettet dels et sentralt organ for konsultering, rådgivning og kontroll ift estetisk planlegging og samtidig gitt muligheten for å opprette lokale rådgivende kontorer. I Belgia (Flandern) etableres et policy-forum for debatt, og i Frankrike finnes det et organ (CAUE) som skal forbedre offentlighetens estetiske forståelse og et organ (MIQCP) som skal forbedre den offentlige arkitektur.

Hvordan kan man beskrive Norsk Forms rolle ift. disse internasjonale institusjoner? Er Norsk Forms rolle mer politisk enn faglig ift. disse? Bør Norsk Form ift. disse erfaringene ha en sterkere politisk rådgivende funksjon også overfor de statlige myndigheter? Og hva kan Norsk Form lære av andre lands erfaringer?

Det bør være av interesse å foreta denne type forskning og evaluering av en institusjon som mottar betydelige statlige midler, og samtidig trengs det en evaluering som gir et kritisk og utviklende blikk på bakgrunn av 10 års virksomhet.

Litteratur

- Andersen, John & Nordgaard, Trine (2002): *Kampen om rummet – om trafikpolitikk og kvarterløft i Kgs. Enghave*, Working Paper Nr.3/2002, Institut for Samfundsvidenskab & Økonomi, Roskilde Universitetcenter.
- Andesnæs, Ulf (1993): Forumet Norsk Form tar form, *Aftenposten* 05.05.1993.
- Barstad, Anders (1992): Sosial kontakt: Flere bor alene, men mindre ensomhet?, *Samfunnspeilet nr.1*, SSB (pp.16-20).
- Borud, Heidi (1992): Til kam for vakrere omgivelser, *Aftenposten* 21.01.1992.
- Bugge, Erle Moestuen (1992): Norge skal bli vakrere, *Aftenposten* 10.12.1992.
- Bugge, Erle Moestuen (1993): Senter for den gode smak, *Aftenposten* 03.09.1993.
- Engeset, Bergljot (1993): Norsk Form – på rett vei? *Kulturnytt Bol.15*, Nr.4 (pp.10-11).
- Gjessing, Gunvor (1992): Staten tar et tak i våre omgivelser, *Aftenposten* 04.05.1992.
- Hougen, Hanne C. (1998): Storbyen og hverdagslivet, *Sosiologisk Årbok 1998:2* (153-83).
- Johansen, Ivar Chr. (2002): - Se dig omkring!, Tønsberg, Euklides møbler og interiør (www.euklides.no, nedlastet 14.10.02).
- KD (1992): *Omgivelser som kultur. Handlingsprogram for estetisk kvalitet i offentlig miljø*, Kulturdepartementet Juni 1992.
- KD (1992b): *St.meld. nr.61 (1991-92) Kultur i tiden*, Kulturdepartementet.
- KD (1992c): *Forslag til etablering av et informasjonssenter for formgivning og arkitektur. Rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kulturdepartementet*, Oslo, Kulturdepartementet.
- Kristensen, Jens Erik (1985): Foucaults videnspolitikk. Mod en omvurdering af viden og sandhed, i Schmidt, Lars-Henrik & Kristensen, Jens Erik (red): *Foucault's blik*, Aarhus, Modtryk (pp.48-74).
- MD (1993): *Stedsanalyse – innhold og gjennomføring*, T-986, Miljøverndepartementet.
- MD (1997): *Estetik i plan- og byggesaker. Veileder*, T-1179, Miljøverndepartementet/Kommunal og arbeidsdepartementet.

-
- Nettavisen* 7.mai 2002 (“Arkitekt: - Tar feil av urbane behov”).
- NFB (1995) Norsk Forms *Bulletin* Nr.7, 1995.
- Nielsen, Liv Merete (1998): Norsk Form med skolen som nytt satsningsområde, *Form* Vol.32, No. 2 (pp.6-9).
- Norsk Form (1994): *Forskning for estetisk kvalitet i offentlig rom*, Notat (kopi), Oslo, Norsk Form, Februar 1994.
- NFB: *Årsmeldinger* 1994-2000, Norsk Form.
- Norsk Form (1996): *Sorte hulle- hvite flekker. En konferanse på jakt etter kunnskap om forholdet mellom mennesket og de bygde omgivelser*, Rapport fra Norsk Forms Høstkonferanse i Gamle Logen, Oslo, 7.oktober 1996.
- Norsk Form (2002): *bolig:urban De nye livene våre*, Husbanken/Norsk Form (www.norskform.no nedlastet 231002).
- Pløger, John (1996): *Gaten som sosial arena*, Norsk Form: *Sorte hull og hvite flekker*, Høstkonferansen 7.okt. 1996.
- Pløger, John (2001): *Byens språk*, Oslo, Spartacus forlag.
- Pløger, John (2002): *Det senmoderne nærmiljø – livsformer og bykultur*, NIBR-rapport 2002:16.
- Rhodes. R.A.W. (1997): *Understanding Governance*, Buckingham, Open University Press.
- Sehested, Karina (2002): *Netværksstyring i byer. Hva med planlægningen og demokratiet?* København, Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Sekne, Ivar (1998): - Boligarkitekturen er blitt forsømt, *Bo* Vol.36, No.3, 1998 (s.7-10).
- Sønstegaard, Hanne Marie (1998): *Norsk Form – folkeopplysningens nye fanebærer. En kulturteoretisk studie av diskurser i et estetisk felt*, Hovedoppgave i pedagogikk hovedfag, Høst 1998, Pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo.